

Kiinteiden muinaisjännösten hoito-opas

ISSN 1235-8983
ISBN 952-446-358-X (nidottu)
ISBN 952-446-359-8 (www.metsa.fi/julkaisut/pdf/luo/b64.pdf)

3. uudistettu painos
Edita Prima Oy
Helsinki 2002

Kansikuva: Hossan retkeilyalueen Väräkallion hahmoja.

© Metsähallitus 2002

ESIPUHE

Kiinteät muinaisjäännökset ovat jäänteitä ihmisen toiminnasta. Ne ovat esineiden ohella usein ainoita lähteitä maamme varhaisimmasta asutuksesta ja historiasta. Kiinteä muinaisjäännös on lain suojaama heti löydyttyään, ilman erillistä suoje-lupäätöstä. Muinaismuistolain (295/63) mukaan Museovirasto valvoo kiinteiden muinaisjäännösten rauhoitusta ja hoitoa.

Tämä opas on tarkoitettu Metsähallituksessa kaikille maankäytöstä ja suunnitte-lusta vastaaville. Kohteiden tunnistamiseksi kiinteiden muinaisjäännösten moni-naisuus ja rakenteet on käsitelty laajasti. Tämän oppaan tarkoituksena on estää Metsähallituksen mailla olevien kiinteiden muinaisjäännösten tuhoutuminen ja edistää niiden hoitoa.

Oppaan on tehnyt Museoviraston ja Metsähallituksen yhteinen työryhmä, johon kuuluivat Museovirastosta Paula Purhonen, Markku Torvinen, Jukka Moisanen ja Teppo Korhonen sekä Metsähallituksesta Heikki Ravela, Hannu Ormio ja Anu Vauramo. Kolmannen uudistetun painoksen on Museovirastosta tarkastanut ja täydentänyt Leena Koivisto ja luvun 2.2.6 myös Ulla-Riitta Kauppi.

Tämä opas korvaa aiemman Metsähallituksen kiinteiden muinaisjäännösten hoito-oppaan vuodelta 1993.

Kari Pelkonen
Ympäristöpäällikkö
Metsähallitus

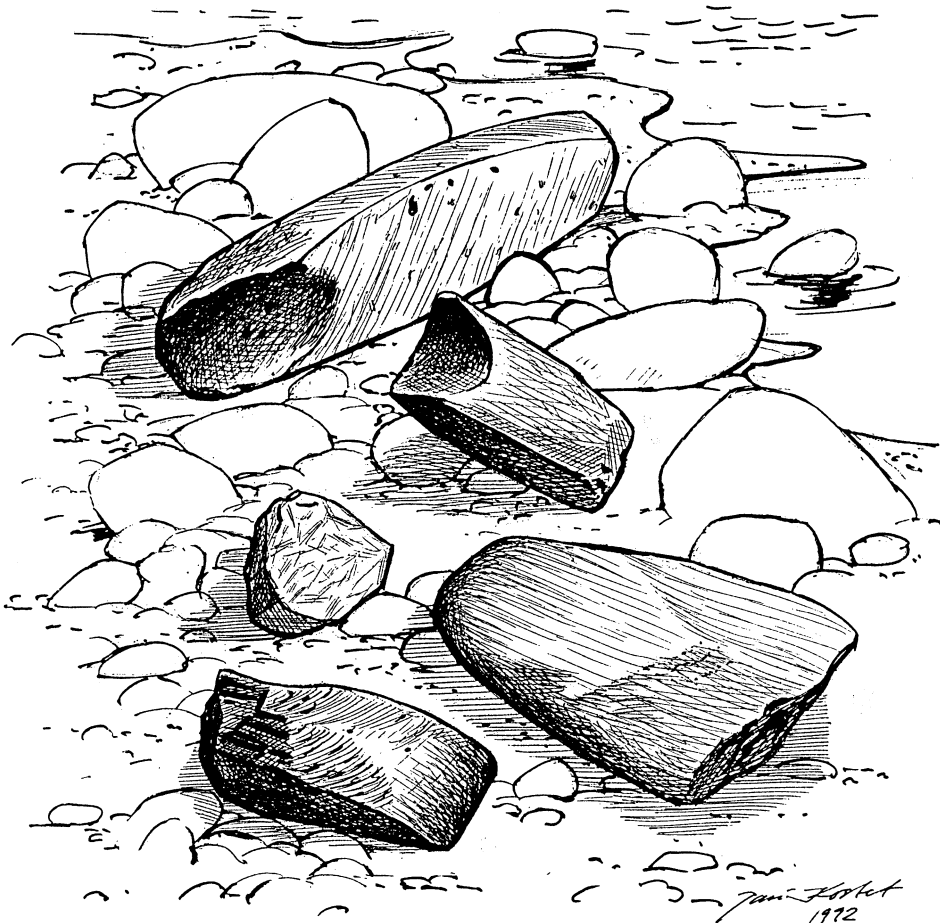
SISÄLLYS

1 MIKÄ ON KIINTEÄ MUINAISJÄÄNNÖS.....	7
1.1 Muinaismuistolain suojelusäädökset.....	8
2 KIINTEÄT MUINAISJÄÄNNÖKSET	9
2.1 Esihistorialliset kohteet Pohjois-Suomessa	10
2.1.1 Asuinpaikat ja asumukset	10
2.1.2 Haudat ja kalmistot	11
2.1.3 Pyyntijärjestelmät	12
2.1.4 Seidat ja pyhät paikat.....	13
2.1.5 Kalliomaalaukset	14
2.1.6 Kivilatomukset ja -rakennelmat	15
2.2 Historiallisen ajan kohteet	16
2.2.1 Asuinpaikat	16
2.2.2 Kirkolliset kohteet	17
2.2.3 Elinkeinon harjoitukseen liittyvät muistomerkit	17
2.2.4 Vesimyllyt.....	18
2.2.5 Kulkuväylät	19
2.2.6 Linnat ja linnoitukset ja linnoitteet.....	22
2.2.7 Merkittäviin tapahtumiin liittyvät muistomerkit ja alueet.....	23
3 ARKEOLOGINEN TUTKIMUS.....	25
4 KIINTEÄT MUINAISJÄÄNNÖKSET METSÄHALLITUKSEN MAILLA	27
4.1 Kuka vastaa kiinteiden muinaisjäännösten suojelusta.....	27
4.2 Mistä löytyy tietoa?	28
4.2.1 Kiinteät muinaisjäännökset Metsähallituksen tietokannoissa ja kartoilla	28
4.3 Suunnittelun periaatteet	28
4.3.1 Kiinteät muinaisjäännökset alue-ekologisessa suunnittelussa....	29
4.3.2 Kiinteät muinaisjäännökset kaavoituksessa	29
4.3.3 Kiinteät muinaisjäännökset maa-aineksen otossa.....	29
4.3.4 Kiinteät muinaisjäännökset palvelurakenteiden suunnittelussa .	30
4.3.5 Kiinteät muinaisjäännökset ennallistamiskohteilla	30
4.4 Mitä kohteita hoidetaan?	30
5 MUINAISJÄÄNNÖSTEN HOITO.....	31
5.1 Hoidon perusteet	31
5.2 Hoidon suunnittelu	31
5.3 Hoitotoimien periaatteita.....	33
5.4 Muinaisjäännösalueen käyttö ja jatkohoito.....	34
6 LISÄTIETOJA	34
6.1 Yhteyshenkilöt.....	34
KIRJALLISUUTTA.....	36
LIITE 1 Hoitoseurantalomake	39

1 MIKÄ ON KIINTEÄ MUINAISJÄÄNNÖS

Kiinteitä muinaisjäännöksiä ovat maastossa tai maaperässä tavattavat, ihmisen toiminnasta muinoin syntyneet jäljet, rakennelmat tai kerrostumat. Tällaisia ovat mm. muinaiset asuin- ja työpaikat, kalliomaalaukset, uhripaikat, linnamäet, haudat ja kalmistot, kulkutiet sekä kiinteät luonnonesineet, joihin liittyy vanhoja tapoja tai historiallisia muistoja. Muinaismuistolaissa (265/63) on luettelo kiinteistä muinaisjäännöstyypeistä.

Osa muinaisjäännöksistä, kuten pronssikautiset ja rautakautiset röykkiöhaudat, erottuu maisemassa selvinä rakenteina. Osa muinaisjäännöksistä on syntynyt luonnonmuodostumaa hyväksi käyttäen (kalliomaalaukset, uhrikivet, linnamäet). Eräissä muinaisjäännöstyypeissä ei ole maanpinnalla näkyviä merkkejä. Tällaisia ovat mm. esihistorialliset asuinpaikat, polttokenttäkalmistot ja rautakautiset ruumiskalmistot, jotka voidaan yleensä löytää vain, jos maanpinta on rikkoutunut.

Kuva 1. Maasta löydetyt esineet, joita voidaan epäillä yli sata vuotta vanhoiksi, ovat irtaimia muinaisjäännöksiä. Ne tulee toimittaa Museovirastoon. Piirros Jari Kostet.

Muinaismuistolaisissa ei ole annettu selkeitä aikarajoja sen piiriin kuuluville kohteille. Aikarajoina on käytetty ilmaisia muinoin, muinaisilta ajoilta peräisin oleva tai pakanuuden aikainen. Muinaismuistolakia tulkittaessa on sen piiriin katsottu kuuluvan esihistoriallisten (7500 eKr – 1150/1300 jKr.) kiinteiden muinaisjäännösten lisäksi myös historiallisen ajan kohteita. Nuorimpia muinaismuistolain piiriin luettuja kohteita ovat ensimmäisen maailmansodan, eräissä tapauksissa myös toisen maailmansodan, aikaiset linnoituslaitteet.

1.1 Muinaismuistolain suojelusäädökset

Muinaismuistolaki (265/63) rauhoittaa automaattisesti kaikki kiinteät muinaisjäännökset muistoina Suomen aikaisemmasta asutuksesta ja historiasta. Laki kieltää kiinteiden muinaisjäännösten kaivamisen, peittämisen, muuttamisen, poistamisen ja muun niihin kajoamisen ilman Museoviraston lupaa. Kiinteiden muinaisjäännösten suojelua valvoo Museovirasto.

Museovirastolla on oikeus tutkia kiinteää muinaisjäännöstä, ts. suorittaa arkeologisia kaivauksia. Museovirasto voi antaa luvan muinaisjäännöksen tutkimiseen myös muulle laitokselle tai tutkijalle. Muinaisjäännösten kunnostaminen, hoito ja merkitseminen on sekin luvanvaraista. Museovirasto voi kuitenkin luovuttaa muinaisjäännöksen hoidon jollekin toiselle taholle, kuten kunnalle, yhdistyksille tai maanomistajalle. Hoitoon on myös aina saatava lupa maanomistajalta.

Suunnittelijan tulee kaavoituksessa tai yleisen työohjelman suunnittelussa selvittää, koskeeko hankkeen toteuttaminen kiinteää muinaisjäännöstä. Tämä käy parhaiten ottamalla yhteyttä Museovirastoon, jolla on tiedot maamme tunnetuista muinaisjäännöksistä. Mikäli maankäyttösuunnitelma koskee muinaisjäännöstä, neuvotellaan suunnitelman muuttamisesta Museoviraston kanssa.

Muinaisjäännökset on merkittävyytensä perusteella jaettu kahteen luokkaan. Ne muinaisjäännökset, joiden säilyminen on turvattava kaikissa olosuhteissa kuuluvat luokkaan I. Muinaisjäännökset, jotka voidaan vapauttaa rauhoituksesta riittävien arkeologisten tutkimusten jälkeen kuuluvat luokkaan II. Kaavoituksessa ensiksi mainitut otetaan huomioon SM-aluevarauksena (kaavaselitys: ”Muinaismuistolain rauhoittama kiinteä muinaisjäännös”) ja jälkimmäiset jonkun muun aluevarauksen sisällä olevalla väliaikaismerkinnällä sm (kaavaselitys: ”Muinaismuistolain rauhoittama kiinteä muinaisjäännös. Aluetta koskevista maankäyttösuunnitelmista on neuvoteltava Museoviraston kanssa.”).

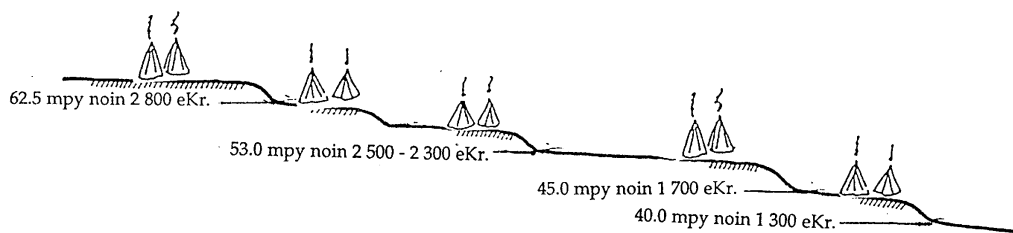
Mikäli neuvotteluissa Museoviraston kanssa päädytään siihen, että kiinteä muinaisjäännös vapautetaan rauhoituksesta, se tulee ensin tutkia. Yleisessä ja suurehkoissa yksityisissä työohjelmassa hankkeen toteuttaja vastaa tutkimuksen kustannuksista. Mikäli muinaisjäännös todetaan jonkin rakennustyön tms. yhteydessä, tulee työt heti keskeyttää ja asiasta ilmoittaa Museovirastolle.

Yli 100 vuotta vanhoja laivalöytöjä, hylkyjä, koskevat samat säännökset kuin kiinteitä muinaisjäännöksiä ja irtaimia muinaisesineitä. Hylyistä löydetyt esineet kuuluvat lunastuksetta valtiolle.

2 KIINTEÄT MUINAISJÄÄNNÖKSET

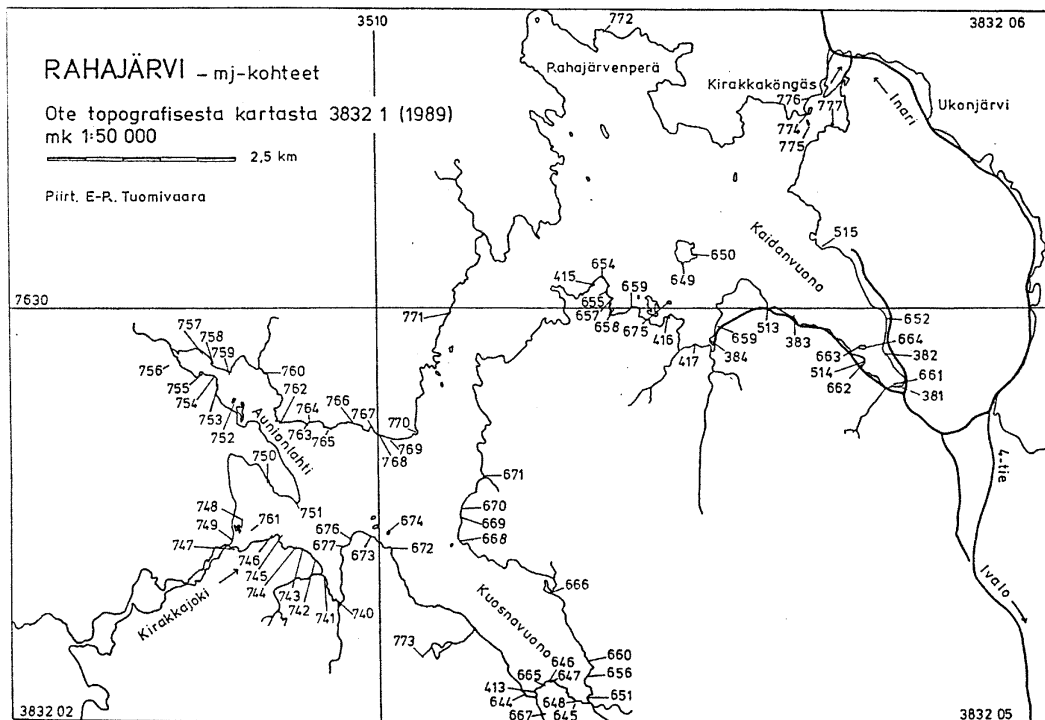
Metsähallituksen hallinnassa olevat ns. valtionmaat sijoittuvat Pohjois-Suomeen, erityisesti Lapin läänin alueelle. Voidaankin sanoa, että kaikkia Pohjois-Suomessa esiintyviä muinaisjäännostyyppejä tavataan myös Metsähallituksen maalla alkaen Käsivarren jylhien tunturien palvontapaikoista ja ulottuen alavien Perämeren pohjukan saarien jatulintarhoihin. Muinaisjäännöksiä kuitenkin tunnetaan Metsähallituksen mailta myös eteläisestä Suomesta.

Muinaisjäännöksiä etsitään järjestelmällisin inventoinnein ja maastotarkastuksin, katsastamalla yksittäisten esineiden löytöpaikkoja, tarkastamalla ihmisten tekemät ilmoitukset, tai esim. valitsemalla peruskartoilta tiettyjä maastokohteita tai viitteitä antavia paikannimiä. Ajan tasalla oleva peruskartta on inventoijan tärkeä apuneuvo. Esimerkiksi kartan korkeustietojen avulla voidaan monesti arvioida muinaisjäännöksen summittainen ikä. Sijainti voidaan määrittää tarkasti ja ilmoittaa myös numeerisessa muodossa peruskartan koordinaatiston avulla.

Kuva 2. Kaavamainen piirros maankohoamisesta johtuvasta rannansiirtymästä Tervolan Törmävaaralla. Vaaran rinteellä erottuvilla terasseilla on asuttu tyyppillisen kampakeramiikan ajasta pronssikaudelle. Pohjapiirros Ari Siiriäisen artikkelista *Archaeological Shore Displacement Chronology in Northern Ostrobothnia, Finland* (Iskos, Helsinki 1972).

Muinaisjäännöksiä löydetään jatkuvasti lisää, joten inventointeja voidaan tuskin koskaan pitää "valmiina". Täydennysinventointi on jatkuvasti tarpeen, samoin kohdeluetteloiden ajan tasalla pitäminen. Nykyisin suurin osa Kainuusta on inventoitu tyydyttävästi; sama koskee myös useita Lapin ja monia Oulun läänin kuntia. Saaristossa inventointiaste on toistaiseksi riittämätön.

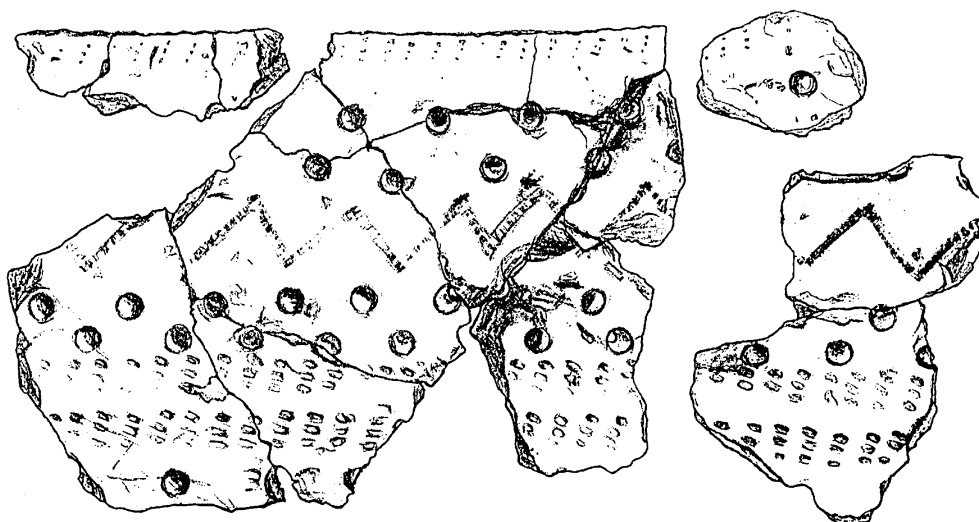
Kuva 3. Inarin Rahajärvi on hyvä esimerkki muinaisjäännösten keskittymisestä. Ote topografikartasta 38321 Aki Arposen 1991 mukaan.

2.1 Esihistorialliset kohteet Pohjois-Suomessa

2.1.1 Asuinpaikat ja asumukset

Muinaisjäännöksiä saattaa löytyä kaikkialta, missä on ollut asumis-, liikkumis- ja kulkukelpoista maata. Suurimman ryhmän muodostavat eri ikäiset asuinpaikat. Kivikaudella (n. 7500–1500 eKr) valittiin asuinpaikoiksi suojaisia päivänpuoleisia loivia hiekkarinteitä vesistöjen varsilta tai rannoilta. Suositujia olivat kalastuksen kannalta edulliset kohdat: jokien suvannot, koskien niskat tai kapeikot sekä jokien yhtymäkohdat ja luusuat. Myöskin maisemallisille seikoille näytetään annettua arvoa. Asuminen oli korkeintaan puolikiinteää; liikuttiin ravinnonsaannin määräämään vuotuiskierron mukaisesti.

Asuinpaikoista ei juurikaan ole maanpäällisiä merkkejä. Joskus asumusten sijat saattavat erottua laakeina painanteina. Asuinpaikasta kertovat tutkijoille monesti vain löydöt: palanut luu aterian jätteenä, kvartsi- ja kivi-iskokset, esineet ja niiden katkelmat, joskus saviastian palat sekä jäljet tulenpidosta ja värjäytynyt maa. Asuinpaikkojen koko vaihtelee tilapäisistä leiripaikoista laajoihin ”kyliin”. Viimeksi mainittu lienevät olleet poikkeuksellisen otollisia sijainniltaan, sillä niihin saatettiin palata yhä uudestaan jopa vuosituhansien ajan. Tällaisia keskuspaikkoja näyttävät olleen mm. Tervolan Törmävaaran ja Kauvonkankaan laajat asuinpaikka-alueet, ehkä myös Utsjoen Ala-Jalve sekä Kemijärven Luusua ja Seitakorvan alue.

Kuva 4. Astian pala ns. tyypillistä kampakeramiikkaa. Löytö on Rovaniemen Kolpeneenharjulta. Piirros Museovirasto.

Varhaismetallikauden (pronssikausi ja rautakauden alkupuoli, n. 1500 eKr – 300 jKr) asuinpaikat eivät poikkea paljoakaan kivikautisista. Pohjois- ja Itä-Suomessa tilanne jatkuu samantapaisena pitkälle läpi ns. saamelaisen rautakauden (n. 300–1600 jKr). Tämän vaiheen lopulle ajoittuvaa saamelaista talvikylää on tutkittu kaivauksin mm. Inarin Nukkumajoella, jossa kota-asumusten sijat erottuvat maastossa vieläkin pyöreinä ja matalina kehävalleina. Keskellä näkyy liesikiveys matalana kohoumana.

Myöhemmin saamelaisten talvikylissä asuttiin nelikulmaisissa hirsirakennuksissa, joiden tulisija on sijoitettu nurkkaan. Tällaisen talvikylän jäänteitä on esim. Sodankylän Kyläselässä.

2.1.2 Haudat ja kalmistot

Kivikaudella haudat kaivettiin asuinpaikoille. Vainaja sijoitettiin polttamatta hautakuoppaan. Mukaan pantiin tarve-esineitä, aseita, koruja ja joskus saviastia. Pronssikaudella alettiin rannikkovyöhykkeellä tehdä kivistä hautaröykkiöitä, hiidenkiukaita, joihin vainajat peitettiin aluksi polttamatta. Myöhemmin polttohautaus yleistyi.

Röykkiöhautaus säilyi sisämaassa yleisimpänä hautaustapana läpi koko esihistoriallisen ajan. Monesti röykkiöt ovat yksittäisiä, mutta muodostavat toisinaan myös laajoja ryhmiä. Järvien rannoille tehtyjä röykkiöhautoja kutsutaan lapinraunioiksi.

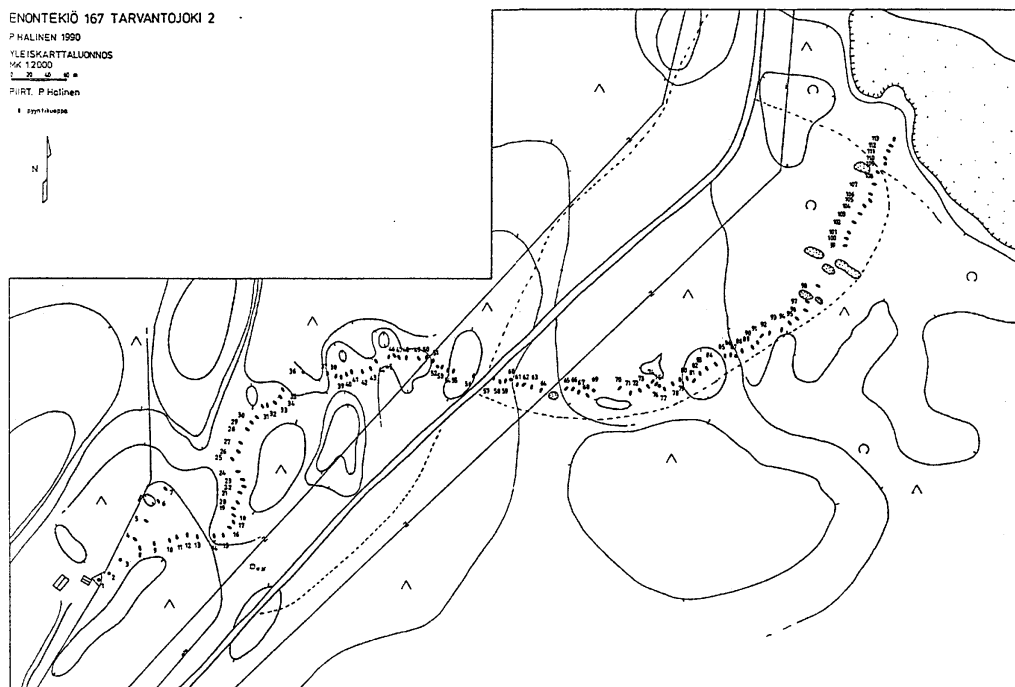
Maassamme ei tunneta 1600-lukua vanhempia saamelaishautauksia. Saamelaiset asettivat vainajan matalaan kuoppaan täysissä pukeissa, tarve-esinein ja koruin

varustettuna. Joskus haudoista on löydetty noitarumpuun liittyviä esineitä. Monesti hautaukset muodostavat pieniä kalmistoja ilman maan pinnalla näkyviä merkkejä. Siksi niitä on vaikea havaita inventoinneissa, ja hautapaikat tulevatkin usein esiin sattumalta. Tällainen kalmisto on tutkittu mm. Luirojoella Savukosken Mukkalassa.

Kristillisen käännytystyön edistyessä myös pohjoisessa luovuttiin pakanallisesta hautaustavasta ja vainajia alettiin kuljettaa kirkkomaihin. Pitkien matkojen vuoksi jouduttiin usein käyttämään ns. kesähautoja, joihin vainajat sijoitettiin odottamaan talvikelien tuloa. Tilapäishautoja on Pohjois-Suomessa runsaasti, mm. Posion Tolppaniemessä ja Kittilän Kurjenpolvessa. Usein kalmistojen hautakuopat erottuvat vielä selvästi. Monet ruumis- ja hautasaaret tai -niemet ovat saaneet nimensä juuri niillä sijainneista tilapäishautoista, kuten Inarin Hautuumaasaari.

2.1.3 Pyyntijärjestelmät

Pyyntiin liittyviä rakenteita on maassamme säilynyt runsaasti esihistorialliselta ajalta alkaen. Suurimman ryhmän muodostavat pyyntikuopat. Ne on kaivettu yksittäisiksi tai muutaman kuopan ryhmiksi hiekkamaihin peurojen ja hirvien kulkureiteille. Laajat, jopa yli sadan kuopan muodostamat pyyntikuoppajärjestelmäkään eivät ole aivan harvinaisia. Tällaisia ketjuja voidaan nähdä hiekkatievoilla esim. Enontekiön Näkkälässä, Jyppyrän juurella ja Nunnasessa.

Kuva 5. Yli sadan kuopan muodostama pyyntijärjestelmä Enontekiön kirkonkylässä Tarvantojoella. Piirros Petri Halinen 1990.

Pyyntikuoppien ajoittaminen on vaikeaa, mutta maatumisasteesta ja kuoppaa peittävästä kasvillisuudesta voi arvailla ikää. Ilmeisesti kuoppapyyntiä on harjoitettu kivikaudelta pitkälle historialliseen aikaan.

2.1.4 Seidat ja pyhät paikat

Erään pohjoiselle alueelle tyypillisen ja myös Metsähallituksen mailla lukuisana esiintyvän muinaisjäännösryhmän muodostavat uskomuksiin liittyvät muinaisjäännökset: seidat ja saamelaisten pyhät paikat sekä palvonnan kohteena olleet ”kiinteät luonnonesineet”. Perimätieto, kirjallisuus ja paikannimistö antavat paljon tietoja ja viitteitä näistä paikoista.

Ukonsaari Inarin selällä

Kuva 6. Inarijärven Ukonsaari on saamelaisten vanha palvontapaikka. Sen luolasta on löydetty 1100-luvulle ajoitettu korvarengas. Piirros Samuli Paulaharju.

Seita on tavallisesti ympäristöstään erottuva kivi tai kiviryhmä, joskus vaatimattomankin näköinen. Seita on lepytetty tuomalla sille tarkoin säädellyin menoin uhreja: osia saaliseläimistä, pieniä metalliesineitä tai rahoja, joskus ”poronkuuta” ja viinaakin. Metallisia uhrilahjoja kerrotaan löytyneen usein seitakivien luota. Tunnettuja ovat esim. Outakosken peuraseita ja Ladjokeädgi-kalaseita Utsjoella, Enontekiön Näkkälän seitakivi tai Koskikaltiojoen suun seitakivi Inarissa.

Myös tiettyjä maastokohtia on pidetty pyhinä. Tällaisia ovat esim. Kumpi-Kirkhu Ollilan lähellä ja Pietsän-Kirkhu Kevojoella, molemmat Utsjoella. Kokonainen tunturi on voinut olla palvonnan kohteena, kuten Enontekiön Halti ja Utsjoen Ailigakset sekä lukuisat Passe- ja Pyhätunturit ja -vaarat. Tunnetuin pyhistä saarista on laajalti palvottu Inarin Ukko. Monia jokia ja järviä, erityisesti saivojärviä on pidetty pyhinä, kuten Muonion Paka- ja Äkässaivoja. Apua ja parannusta, kastevettäkin on haettu pyhistä lähteistä, joista erityisesti Enontekiöllä on runsaasti tietoja. Mainittakoon tässä vielä pyhät puut, kuten Enontekiön Markkinan tunnettu uhripetäjä.

Kirkkotarhoissa olevia pyhiä paikkoja ei maassamme ole tutkittu arkeologisesti juuri lainkaan. Vain Inarin Ukon uhriluolassa on tehty pieni kaivaus. Muinaisjäännöksinä pyhät paikat on sijoitettu rauhoitusluokkaan I. Näiden kohteiden ja niiden ympäristön suojeluun tulee kiinnittää erityistä huomiota.

2.1.5 Kalliomaalaukset

Suomesta tunnetaan yli 60 kalliomaalausta. Ne on tehty punavärillä pystysuoriin kallioseinämiin usein aivan veden äärelle. Kuvaesitykset liittyvät metsästysmagiaan elementteinä riistaeläimet ja niitä pyydystävät ihmiset. Hossan Väriskallio Suomussalmella on Metsähallituksen hallinnoiman alueen tunnetuin esihistoriallinen kalliomaalaus.

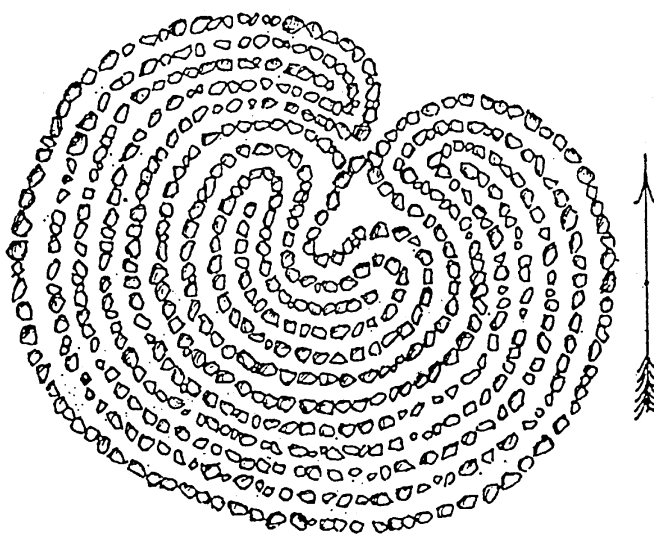
Kalliomaalauksien ajoittaminen on vaikeaa. Niitä on arveltu myöhäskivikautiseksi ja varhaismetallikautiseksi. Osa saattaa olla tätä vanhempiakin, sillä Ristiinan Astuvansalmen kalliomaalauksen luota on löydetty vedestä meripihkakoruja, jotka ajoittunevat kampakeraamiseen aikaan.

Kuva 7. Hossan retkeilyalueen Väriskallion hahmoja. Maalauksiin on kuvattu suurikokoisia hahmoja kolmiomaisine päineen. Vastaavia ei tunneta muista Suomen maalauksista. Piirros Museovirasto.

2.1.6 Kivilatomukset ja -rakennelmat

Oman muinaisjäännösryhmänsä muodostavat erilaiset kivilatomukset. Kysymyksessä saattavat olla peltoa raivatessa syntyneet ns. kaskesrauniot taikka erilaiset uunin tai kiukaan jäännökset. Matalat neliömäiset kiveykset voivat olla kodan liedensijoja tai hautauksen katteeksi asetettuja kiviä. Ns. jätinkirkot ovat alunperin saariston kivirakkoihin tehtyjä ”porttiaukoin” varustettuja kehävalleja, jotka lienevät myöhäiskivikauden hylkeenpyytäjien tukikohtia. Pyyntiin ja saaliin säilyttämiseen liittyvät usein myös harjujen ja vaarojen laella tai rinteillä oleviin kivirakkoihin kaivetut ns. rakkakuopat tai purnut. Latomuksia ja kiviäsoja on tehty eri aikoina mitä erilaisimpiin tarkoituksiin.

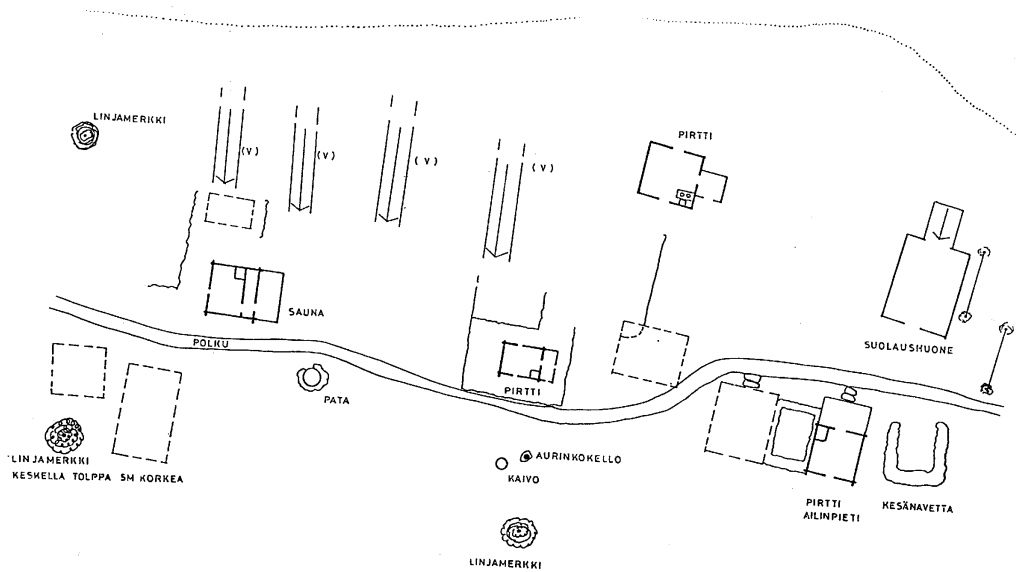
Kuva 8. Perämeren saaristossa on jatulintarhoja Metsähallituksen maalla esim. Kemin Ajoskrunnissa ja Selkä-Sarvessa sekä Tornion Munaluodossa. Useita jatulintarhoja on hävitetty satamalaitteita tai varastoalueita rakennettaessa. Kuvan jatulintarha on Kemin Ajossaaressa. Piirros Museovirasto.

Nuorimpiin muinaisjäännöksiin voidaan lukea ainakin osa ns. jatulintarhoista. Ne ovat noin päänkokoisista tai hieman suuremmista kivistä ladottuja sokkelolatomuksia, joiden käytäviä kiertämällä päästään latomuksen keskikohtaan. Jatulintarhoja on Suomen rannikolla ja saaristossa runsaasti, jotkut niin alavilla paikoilla, että ne eivät voi olla muutamaa sataa vuotta vanhempia. Jostakin syystä perimätieto ei ulotu edes matalimmalla sijaitseviin latomuksiin. Oletetaan, että kalastajat ja merimiehet ovat latoneet jatulintarhat purjetuulta odotellessaan aikansa kuluksi.

2.2 Historiallisen ajan kohteet

2.2.1 Asuinpaikat

Muinaismuistolaki määrää suojelluiksi muinaisilta ajoilta peräisin olevat asumuksen jäännökset ja asuinpaikat sekä muodostumat, jotka ovat syntyneet sellaisten asumusten tai paikkojen käyttämisestä. Vaatimattomimmillaan on kyse käytöstä pois jääneestä kentästä, jossa on näkyvissä sortuneen tulisijan maatonut kupu ja maakellarin painanteita.

Kuva 9. Perämeren kansallispuistossa olevan Selkäsarven kalastajakylän raunioita. Veneenveto-
paikat (V) ovat rannassa. Piirros Museovirasto.

On erityisesti korostettava, ettei historiallisen ajan kiinteisiin muinaisjäännöksiin lueta rakennuksia, jotka ovat edelleen käytössä, vaikka niihin sisältyisi vanhoja rakenteita. Myöskään autiotuvat ja pystyssä olevat, mutta käytöstä jääneet kämpät eivät kuulu tämän lainkohdan piiriin. Siitä huolimatta kyseiset rakennukset voivat olla kulttuurihistoriallisesti arvokkaita ja tulla tarvittaessa suojelluksi rakennussuojelulain nojalla. Niiden purkamishankkeista tulee ilmoittaa Museovirastolle mahdollisen kulttuurihistoriallisen arvon toteamiseksi.

Vuosisatojen takaa periytyviä rakennelmia, talonpohjia, perustuksia jne. on sekä nykyisen asutuksen kattamalla alueella kaupunkien kulttuurikerroksiin "hautautuneena" että syystä tai toisesta nykyisin hyljätyillä alueilla. Tällaisia ovat esimerkiksi eräät kirjallisissa lähteissä kauppapaikkoina tunnetut alueet, kuten Porin edeltäjä Teljä ja Pirkkiön saari Tornion edustalla. Yhdistämällä rakennusjäänteiden antamia tietoja arkistolähteisiin on joissain tapauksissa mahdollista hahmotella vanhoja asemakaavoja ja pihapiirejä.

Etelä-Suomen keskiaikaisista kartanoista ja kartanolinnoista on säilynyt kivisiä pohjakerroksia Haapaniemessä, Isnäsissä, Jäppilässä, Lehtisessä ja Tjusterbyssä. Myös vaatimattomammasta historiallisen ajan rakentamisesta on muistoja maankamarassa. Tällaisia ovat mm. pappilat ja muut sittemmin hylätyt virkatalot tai valtion rakentamat talouskeskukset, kuten Inarin vanha pappila Pielpajärvellä. Niiden tutkiminen antaa arvokasta tietoa rakennusten keskinäisestä ryhmittelystä ja mittasuhteista parempien dokumenttien puuttuessa.

2.2.2 Kirkolliset kohteet

Muinaismuistolain piiriin kuuluvat kirkkojen, kappelien, luostarien ja muiden huomattavien rakennusten rauniot sekä sellaiset hautapaikat, jotka eivät ole seurakunnan hoidossa olevalla hautausmaalla. Rauniokirkkoja on vain Etelä-Suomessa, mutta käytöstä jääneitä hautausmaita on myös Pohjois-Suomessa (esim. yllä mainittu Kurjenpolven hautausmaa Torniojoen äyräällä ja Utsjoen vanha hautausmaa Mantojärven äärellä). Vanhat kirkonpaikat, kuten Utsjoen vanhin kirkonpaikka Tenon varressa ja kirkkotupa-alueet (Enontekiön Markkina, Inarin Pielpajärvi, Utsjoen nykyinen kirkkotupa-alue ja sen edeltäjä vanhan hautausmaan ja Mantojärven välissä) sisältyvät muinaismuistolain piiriin siltä osin kuin niissä on jäljellä ihmiskäden muovaamia rakenteita.

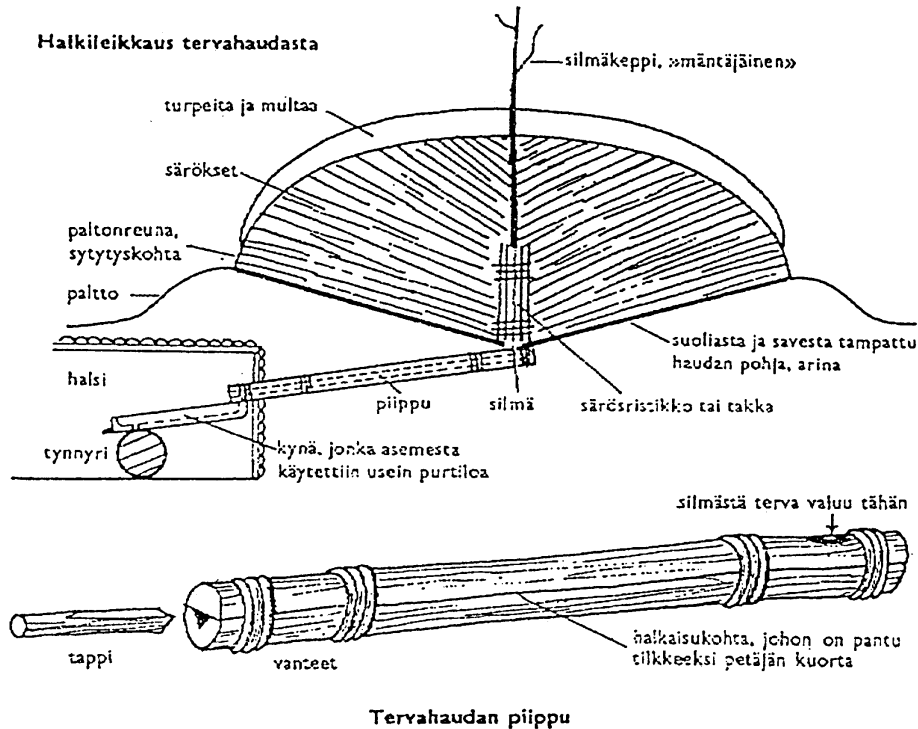
2.2.3 Elinkeinon harjoitukseen liittyvät muistomerkit

Menneitten sukupolvien elinkeinonharjoituksesta on maastoon jäänyt moninaisia merkkejä. Kaskeamisesta, laidunnuksesta ja tulvituksesta seurannut tietynlainen kasvistorakenne, kuten leppä- ja koivuvaltaisuus, laidunahot, paiseniityt jne., on vähitellen häviämässä vanhojen viljely- ja laidunmenetelmien jäädessä käytöstä. Tällaiset kulttuurimaisemat – sanan alkuperäisessä merkityksessä – eivät kuitenkaan kuulu kiinteisiin muinaisjäänneksiin pelkän kasvustonsa perusteella, mutta niitä sietäisi silti pyrkiä säilyttämään esimerkinomaisesti harjoittamalla luonnonkäyttöä entisin tai entisen kaltaisina menetelmin.

Sen sijaan raivaamisen jäljet, vanhat kaskirauniot ja kiviaidat sekä patorakennelmat ovat historiallisen ajan kiinteitä muinaisjäänneksiä, samoin kuin muutkin ihmisen muinoin tekemät kivilatomukset. Näihin kuuluvat myös pohjoisimmasta Lapista tavatut jokikalastukseen liittyvät kiveykset, joilla on muodostettu kosken alapuolelle otollisia pyyntipaikkoja.

Muinaismuistolaki mainitsee suojelukohteiksi myös työpaikat. Niihin luetaan esiteollisen ajan muistomerkeinä tervahautojen ja malminsulatuspaikkojen jäännökset. Kumpiakin löytyy yhtä hyvin läheltä entisiä pihapiirejä kuin suhteellisen etäältä, nykyisin metsittyneestä maastosta. Harvinaisimpia ovat varsinaisten maasuunien jäännökset (perustukset, kuonakasat), mutta sellaisiakin on maassamme kymmenittäin, pohjoisimmat tietävästi Kittilän korkeudella.

Päätyneeseen kaivostoimintaan, kuten myös kullan huuhtontaan, liittyvistä maisemaan kohdistuneista rakennelmista (kaivoskuilut, louhokset ja pankit) vanhimmat luetaan historiallisen ajan kiinteisiin muinaisjäännöksiin. Näitä on mm. Ivalojoen piirissä.

Kuva 10. Tervanpoltto oli aikoinaan taloudellisesti kannattavinta puun jalostamista. Piirros Museovirasto.

2.2.4 Vesimyllyt

Siellä täällä on syrjäseuduilla säilynyt puro- ja jokivarsissa vanhoja hierrin- tai ratasmyllyjä ränneineen ja ehkä osin patolaitteineenkin. Nämä ihmisvoimaa korvaavat jauhatuslaitteet oli kehitetty Välimeren kulttuuripiirissä ajanlaskumme alun tienoilla. Maamme lounaisosiin ne omaksuttiin esihistoriallisen ajan ja keskiajan taitteessa. Sittemmin ne levisivät vähitellen koko maahan Inarin korkeudelle saakka. Pihapiirissä polttomoottorilla tai sähköllä toimivat kotitarvemyllyt sekä suuria maantieteellisiä alueita palvelevat turbiini- ja höyrymyllyt syrjäyttivät 1900-luvun alkukymmeniltä lähtien vanhat puromyllyt.

Vesimyllyjemme kulttuurihistoriallinen merkitys perustuu siihen, että ne ovat säilyttäneet täällä sivistyneen maailman ääri rajoilla ainoan antiikin ajalla keksityn voimakoneen perinnön kaksituhatta vuotta ehkä paremmin kuin missään muualla maailmassa. Vesimyllyjen paikat könkäiden äärellä tai purolaaksoissa ovat myös maisemallisesti merkittäviä.

Metsähallitus on kunnostanut ainakin Kainuun alueella maillaan olevia myllyjä toimintakuntoon ja nähtävyyshankkeiksi, jotka ovat saavuttaneet merkittävän suosion. Niiden avulla voidaan havainnollistaa esimerkiksi koululaisryhmille teknisten seikkojen ohella perinteisen maanviljelyn ja ruokatalouden piirteitä sekä entisajan omistusmuotoja.

Kainuun vesimyllyjen tutkimus on osoittanut, että vaikka pääperiaatteet olivat myllyissä yhtenevät, poikkesivat ne pienissä yksityiskohdissa toisistaan. Paikallinen rakentaja oli innovatiivinen ja kekseliäs soveltaja. Tästäkin syystä on arvokasta säilyttää eri paikkakuntien vesimyllyjä jälkipolville.

2.2.5 Kulkuväylät

Muinaismuistolain piiriin kuuluvat muistot muinaisista huomattavista kulkuteistä, tienviitoista ja silloista. Osin ne lukeutuvat lain piiriin myös kivilatomusrakenteensa perusteella.

Entisaikaan kulku tapahtui vesistöseuduilla paljolti vesireittejä myöten. Talvella hiihdettiin tai ajettiin reellä meren, järven tai joen jäällä ja kesällä sauvottiin, soudettiin tai purjehdittiin. Muualla kuljettiin talvellakin kesätien reittiä, mutta silloin voitiin hyvinkin oikaista niittyjen, nummien ja soiden yli.

Liikenneyhteyksien järjestäminen on jättänyt jälkeensä raivattuja valkamia historiallisen ajan kiinteinä muinaisjäänöksinä. Oivallisia esimerkkejä ovat saaristossa mm. Perämeren kansallispuiston alueella tavattavat jopa kymmenien metrien mittaiset ja sylen tai parin päässä toisistaan olevat kivivallit, jotka ovat suojanneet rantaan jätettyjä pursia tyrskyiltä.

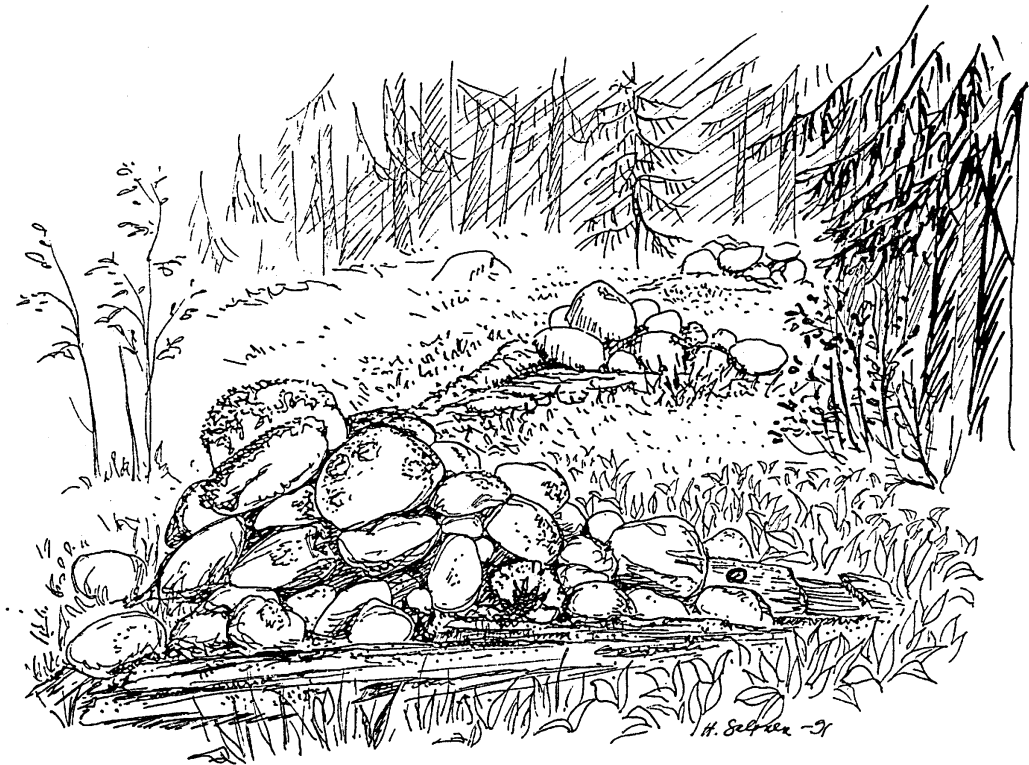
Paikoin, esimerkiksi Utsjoen Kenesjärven pohjoispäässä, on vakituisten venereitien satamapaikkoihin ladottu kivistä laiturin tapaisia rakennelmia rantautumisen helpottamiseksi. Rannikolla ja saaristossa tavataan kivistä ladottuja ryssäuuneja. Ne ovat muistoja sotalaivojen muonituksesta: ankkuripaikoilla paistettiin laivaston leivät. Samanlaisia kiviroykkiöitä, kenties muistoja metsäriihistä, tavataan myös sisämaasta.

Väylämerkkeinä toimivat aikoinaan mm. kivi-kummelit eli kivistä ladotut keilamaiset rakennelmat. Sellaisia on varsinkin meren saaristossa mutta myös suurimmilla järvillä. Tällaiset muinaiset väyläviitat kuuluvat muinaismuistolain piiriin. Saariston vesiväylien äärellä on myös vanhoja puisia linjatauluja, jotka auttoivat vesillä kulkijoita pysymään oikeilla ja turvallisilla väylillä.

Tulevien polvien nähtäväksi pitäisi säilyttää monipuolinen kokoelma näitäkin opastimia mieluiten mahdollisimman suppealla alueella alkuperäisillä paikoillaan. Tässä yhteydessä on syytä mainita katoavien rakennelmatyyppien edustajina myös maanmittaus-, palovartio- ja ilmavalvontatornit. Niistä tulisi linjataulujen tapaan valita jokunen edustaja säilytettäväksi.

Vesiliikenteen historiallisiin muistomerkkeihin kuuluvat niin ikään vanhat kanavat. Valtakunnan talouden kannalta tärkeiden suurten kanavien ohella käytössä on ollut lukemattomia paikallisesti merkittäviä "oikoteitä" helpottamassa venekulkua kannaksen yli vesistöstä toiseen. Esimerkkeinä voidaan mainita alkujaan kuivana telatienä palvellut, mutta sittemmin kanavoitu Veneheiton reitti Utajärvellä sekä Inarissa Muddusjärven Syrminiemen katkaiseva Martin kanava. Aiemmin veneitä vedettiin kilometrikaupalla maitse pahojen koskien ohi ja kanasten poikki. Tällaisten paikkojen vanha nimitys on "taival", joten niitä voi paikantaa tällä nimellä kartalta ja maastosta.

Merkittävä vesirakentamisen osa-alue liittyy uiton vaatimiin järjestelyihin. Kiinteisiin muinaisjäännöksiin niistä lukeutuvat vain vanhimmat kivillä täytetyt hirsipollarit sekä kivistä ladotut uittosuisteet eli möljät. Hirsipuomeilla täydennettyinä niillä ohjattiin puutavaran kulkua koskessa. Monikymmenmetrisiä möljiä on valtion mailla ainakin Pohjois-Savossa ja Kainuussa.

Kuva 11. Hiidenportin kansallispuistossa oleva Porttijoki perattiin 1910-luvulla uittoja varten. Padot eli tammot ovat vielä hahmollaan lampien rannoilla. Piirros Hellevi Salonen.

Painotettakoon vielä, että merestä tai vesistöistä tavattu laivan tai muun aluksen hylky tai sen osa sekä siihen kuuluva esineistö on rauhoitettu, mikäli ne voidaan olettaa vähintään sadan vuoden ikäisiksi. Tällaisen kohteen löytymisestä tulee ilmoittaa Museovirastoon.

Maaliikennettä palvelleet kesä- eli suvitiet kulkivat mahdollisuuksien mukaan pitkin harjuja, seläniteitä ja kankaita. Viimeksi mainittu nimityskin tulee ruotsinkielen kulkua ja käyntiä merkitsevästä gäng-sanasta. Vanhat kulkureitit ovat jääneet monin paikoin nykyisten maanteiden alle. Uusimman tieverkon pyrkimys suoralinjaisuuteen on pelastanut perinteisistä kulkureiteistä ennen muuta ”mutkat” jälkipolville. Näistä on joitakin nimetty varsinaisiksi museoteiksi (esim. Tenon Alakönkään kohdalla ja Kenesjärvellä).

Historiallisista teistä nimekkäimpiä ovat Hämeenlinnan Turkuun yhdistänyt ns. Hämeen härkätie (sitä pitkin ajettiin mm. härkiä Turkuun myytäväksi ja sillä liikuttiin entisaikaan myös härkien vetämillä kärryillä) ja etelärannikkoa pitkin Turusta Viipuriin johtanut ns. Kuninkaantie. Kummastakin on säilynyt pätkiä joko kokonaan hyljättyinä tai nykyisin sivuteiksi syrjäytyneinä. Vanhoja ovat muutkin keskiaikaisia linnojamme yhdistäneet tiet, Pohjanlahden ympäri kiertänyt vanha valtatie sekä Viipurista Kokkolan kautta Ouluun johtanut tie.

Tiet jaettiin keskiajalta lähtien tärkeysjärjestyksensä mukaan luokkiin. Mitä tärkeämpi kulkuväylä oli, sitä leveämmäksi se tehtiin ja sitä laajemman asujaimiston oli osallistuttava sen ylläpitoon. Sama järjestelmä ulotettiin myös siltoihin. Menettelystä muistuttavat sanat maantie ja maansilta, jotka tarkoittivat alunperin koko valtakunnan verotuksella huolehdittavaa kulkuväylää.

Kuva 12. Vanhat postitiet ovat usein nykyisiäkin kulkuväyliä. Kuva Ahmonkaargusta Utsjoki–Nuorgam-postitieltä. Kuva Veijo Laine, Museovirasto.

Vetisten paikkojen kohdalle rakennettiin pitkoksia (hirsijuoksut ovat tien suuntaisia) ja kapulateitä tai sorroksia. Jälkimmäisissä kapuloita oli asetettu tai puus-toa kaadettu kulkuväylän ääreltä maahan vieri viereen poikittain; toisinaan sorros peitettiin tien vahventamiseksi maalla. Vanhoja pitkoksia, kapulateitä ja sorroksia löytyy soiden ojitusten yhteydessä. Niitä ei toistaiseksi ole juurikaan ajoitettu siitä huolimatta, että vuosilustomenetelmällä se olisi useimmiten mahdollista. Komeimmat rintamaiden vanhoista silloista ovat taidokasta lohkokivityötä kaariholveineen ja kivikaiteineen. Eräiden vanhojen puusiltojemme (vanhin edelleen käytössä oleva on Pyhäjoen Isosilta vuodelta 1836) konstruktioit ovat niin ikään arvokkaita sillanrakennuksen monumentteja.

Kenties jo esihistorialliselta ajalta periytyviä polkuja paranneltiin tasoittamalla ja paikoin kiveämällä jo varhain puolentoista–kahden metrin levyisiksi ratsu- tai kärryteiksi.

Rataskulun lisääntyessä alettiin varsinkin kevättulvien vaivaamien pienimpien purojen kohdalle tehdä luonnonkivistä rumpuja. Vaihtoehtoisesti tien kohta kivettiin siten, että vesi pääsi kulkemaan kivien koloissa tien poikki ylikulkua haittaamatta. Lukuisia tierumpuja on aikanaan tehty esimerkiksi Lapissa ratsuteiden varrelle. Museovirasto on kunnostanut vanhoja tierumpuja Kenesjärven ja Utsjoen kirkonkylän välisellä vanhalla postitiellä.

Säilyneistä ratsuteistä eräät olivat perinteisessä käytössä Lapissa 1950-luvulle asti. Valikoidut etapit tulisi ottaa käyttöön soveltuvien osien viitoitettuna retkeily- tai moottorikelkkareiteinä. Tällöin ne pysyvät vapaina puuvartisesta kasvustosta. Näihin kohteisiin kuuluisivat esim. Jäämerelle ja Petsamoon johtaneet, aikanaan viitoitettuna varustetut kulkureitit.

2.2.6 Linnat ja linnoitukset ja linnoitteet

Kiinteisiin muinaisjäänöksiin luetaan muinaisaikaiset hylätyt linnat, linnoitukset, linnakkeet, vallit ja vallihaudat sekä niiden jäännökset. Olemassa olevien linnojen ja nuorempien linnoitusten ohella maassamme on eräiden hävinneiden historiallisen ajan linnoitusten muodostamia kulttuurihistoriallisesti arvokkaita kohteita kuten Hangon Gustavsvärn 1700-luvulta. Museovirasto on luokitellut muinaisjäänöksiksi myös ensimmäisen maailmansodan aikaiset kaivannot, tuliasemat, kivetyt tykkiet, luolat, bunkkerit ja muut linnoituslaitteet. Tällainen on esimerkiksi Katanpään linnoitus Kustavissa, joka on Pietari suuren merilinnoitukseksi kutsutun linnoitusjärjestelmän pohjoisin osa.

Toisen maailmansodan linnoitteiden, kuten taistelukaivantojen, panssariesteiden, korsujen, tuliasemien, vallien jne., kunnostaminen on ollut viimeaikoina esillä. Museovirasto on rinnastanut merkittävimmät kohteet, kuten Salpa-aseman kantalinnoitteet ja Haparskog-linjan, muinaismuistolain tarkoittamiin kohteisiin. Kunnat toivovat niistä matkailua palvelevia nähtävyydenkohteita. Vaikka kaikkia toisen maailmansodan aikaisia linnoituslaitteita ei vielä voida lukea muinaismuistojen joukkoon, on niillä merkittävä asema isänmaan historiasta kertovina

rakennushistoriallisina monumentteina. Salpa-linjan säilyneet rakenteet on pääpiirteissään inventoitu. Lapin sodan aikaisia saksalaisten linnoitteita on mm. Jäämerentien suojaksi rakennettu Schutzwall-Stellung Vuotsossa. Museovirasto on entistänyt Enontekiön kunnan Markkinan kylän pohjoispuolella sijaitsevat saksalaisasemat (ns. Järämän linnoitusalue).

Kuva 13. Museovirasto on entistänyt Enontekiön Lätäsenossa saksalaisten toisen maailmansodan aikaisia asemia (Sturmbock-Stellung). Kuvassa teräskaarikorsu kaksi. Kuva P. Huttunen, Museovirasto.

2.2.7 Merkittäviin tapahtumiin liittyvät muistomerkit ja alueet

Valtakunnallisesti merkittävien tapausten tapahtumapaikkoja on pyritty varjellemaan, vaikka ne eivät olisi tuottaneet näkyvää konkreettista muistoa. Tällaisia ovat esimerkiksi merkittävät taistelupaikat Iisalmen Koljonvirta, Oravaisten ja Siikajoen taistelupaikat ja Ilmajoen Napue. Kivet, ristit ja patsaat, jotka on muinoin pystytetty tällaisten tai jonkun muun tapahtuman tai henkilön muistoksi, ovat lain rauhoittamia.

Toisen maailmansodan aikaiset taistelupaikat on rinnastettu muinaismuistolain kohteisiin. Merkittävien taistelujen suuren historiallisen arvon vuoksi taistelupaikkojen, kuten Raatteen tien alueen, hoidossa tulisi ottaa huomioon maisemalliset seikat. Tällaisissa kohteissa tulee varoa myös hautarauhan rikkomista.

Historiallisen ajan kiinteisiin muinaisjäänneksiin lukeutuvat kivet ja kalliopinnat, joissa on muinaisilta ajoilta kirjoituksia, kuvia tai muita piirroksia tai hakkuun

jälkiä. Hangon edustalla oleva Hauensuoli on hieno esimerkki, jossa on säilynyt hakkauksia 1500-luvulta saakka. Lähes väistämättömiä sotien seurauksia olivat mm. valtakunnan rajojen tarkistukset. Niiden yhteydessä maastoon tehtiin merkittäville paikoille kivistä kasattuja tai suuriin paasiin tai kallion pintaan hakattuja rajamerkkejä. Valtakunnan rajan kulku merkittiin tällaiseen pyykkiin tavallisesti vuosiluvulla, kruunulla ja hallitsijan nimikirjaimilla, joskus myös rajankävijöiden nimikirjaimin.

Kuva 14. Tiilikajärven kansallispuiston kalliohakkauksissa on Täyssinän rauhan rajamerkkien lisäksi tarkistushakkaukset. Piirros Juha Ilkka.

Historiallisesti merkittäviä rajamerkkejä on tehty myös maakuntien ja joskus useampien pitäjienkin rajojen yhtymäpisteeseen osoittamaan nautinta-alueiden rajaa. Korostettakoon, että tutkimukselle ennestään tuntemattomia ja tieteellisesti merkittäviä rajapyykkejä löytyy silloin tällöin edelleen. Kaikista rajamerkeiksi (selviä tilusrajojen merkkejä lukuun ottamatta) epäillyistä rakennelmista tai muista muistomerkeistä tulee ilmoittaa maakuntamuseoon tai Museovirastoon.

Muinaismuistolain mainitsemia suojelukohteita ovat uhripuut, joihin luetaan mm. karsikkopuut. Lapissa hyvän kala-apajan tai peuranpyyntikuopan luokse on tehty saaliskarsikoita. Tällöin säären vahvuinen mänty katkaistiin rinnan korkeudelta ja sen pää muotoiltiin lohenpyrstöön tai nuppiin päättyväksi. Laki suojaaa myös vainajan karsikon. Se tehtiin veistämällä hongan kylkeen pilkka ja siihen vainajan nimikirjaimet sekä kuolinpäivä. Toisinaan puun kylkeen naulattiin erillinen laudanpala asiaan kuuluvine kirjoituksineen. Vainajan karsikkomerkkejä on paikoin hakattu myös kallioon.

Kaupunkien toreilla aikaisemmin yleisten kaakinpuiden harvinaisia syrjäseutujen vastineita ovat ns. piiskauspetäjät. Niitä lienee vielä muutama jäljellä alkuperäisellä paikallaan esimerkiksi Inarissa Muddusjärven koeaseman läheisyydessä sekä Kemijärven virastotalon pihalla. Petäjät ovat ”kiinteitä luonnonesineitä, joihin liittyy vanhoja tapoja ja huomattavia historiallisia muistoja”, joten ne ovat lain suojaamia.

Maassamme on muutamia luonnonpaikkoja, kuten Aavasaksa, Koli ja Punkaharju, joihin liittyy huomattavia historiallisia muistoja mm. kansainvälisesti tunnettujen tutkimusmatkailijoiden tai taiteilijoiden käyntikohteina ja innoittajina. Sellaisina ne ovat saavuttaneet aseman, joka voitaneen rinnastaa historiallisen ajan kiinteisiin muinaisjäännöksiin. Maiseman liiallisen kulumisen välttämiseksi tulee nykyiset kävijävirrat ohjata jo vakiintuneille reiteille sekä sovittaa turismin mukanaan tuomat palveluvaatimukset mahdollisimman vähän perittyä maisemaa muuttaviksi.

3 ARKEOLOGINEN TUTKIMUS

Arkeologia eli muinaistiede tutkii ihmisen menneisyyttä maassa säilyneen aineellisen jäämistön avulla. Tietomme ihmisten elämästä ja saavutuksista niinä aikoina, joilta ei ole olemassa kirjoitettua lähdeaineistoa, perustuvat pääasiassa arkeologisiin tutkimuksiin.

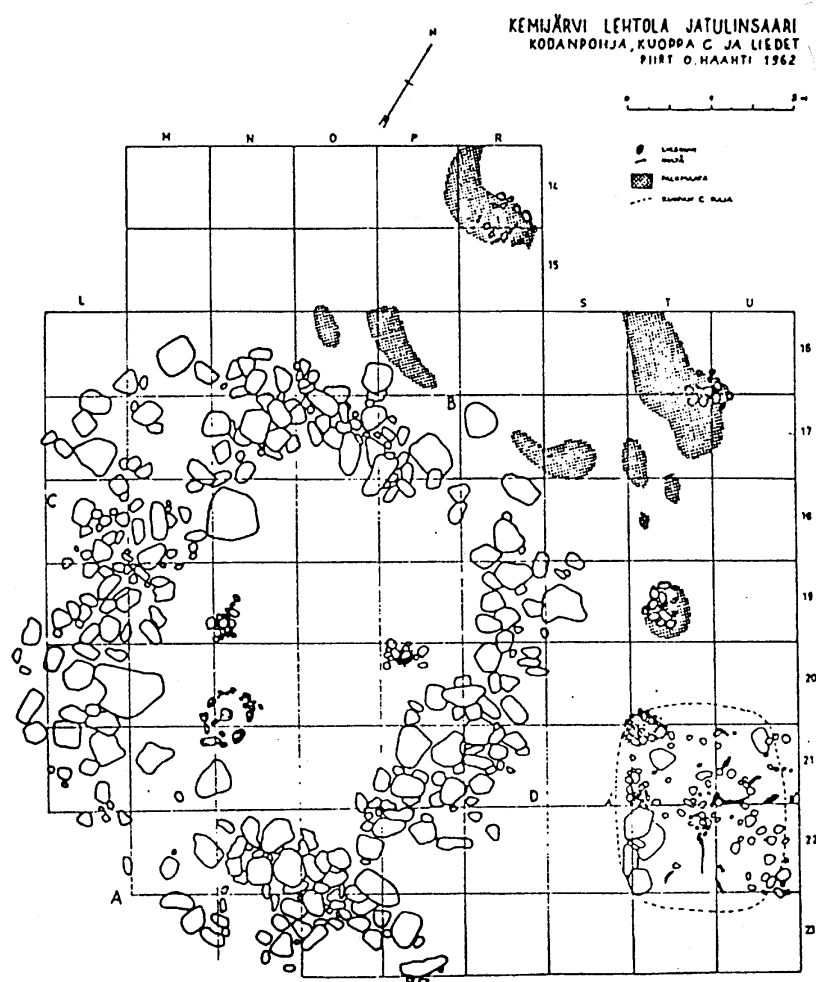
Tutkimusaineistona ovat maasta löydettyjen esineiden ohella ns. kiinteät muinaisjäännökset. Niistä suurin osa löytyy järjestelmällisellä etsinnällä eli inventoinnilla maastossa. Työ perustuu siihen, että tietyt muinaisjäännöstyypit sijaitsevat yleensä samantapaisissa maastokohdissa. Inventointia suoritetaan maassamme jatkuvasti, etenkin siellä missä erilaiset maankäyttösuunnitelmat uhkaavat mullistaa perusteellisesti maastoa.

Muinaisjäännökseen toteamisesta ei läheskään aina ole seurauksena kaivaus. Vain kohteet, jotka esim. maankäytön takia on pakko tutkia, pyritään kaivamaan heti. Kohteet, joita mikään vaara ei uhkaa, saavat jäädä odottamaan aikaa, jolloin niiden tutkiminen käy ajankohtaiseksi. Osa kohteista on syytä säilyttää koskemattomina tuleville sukupolville.

Arkeologinen kaivaus suoritetaan mahdollisimman tarkasti. Tavallisin työväline on kaivauslasta, jolla tärkeimmät löytökerrokset tutkitaan varovasti raaputtamalla. Näin saadaan talteen pienimmätkin löydöt. Samalla voidaan seurata maaperässä mahdollisesti säilyneitä merkkejä rakennelmista ja sellaisiakin jäännöksiä, jotka ovat maaperässä säilyneet vain värieroina.

Kaivettaessa muinaisjäännös samalla tuhoutuu – täsmällinen ennallistaminen on jälkikäteen mahdotonta. Tämän vuoksi tutkimuksen kohteena olevan muinaisjäännökseen dokumentointiin kiinnitetään työn kestäessä erityistä huomiota. Kaivetut alueet, tavallisesti 2 x 2 metrin ruudukossa tietyn koordinaattijärjestelmän mukaisesti paalutettuna, piirretään ja valokuvataan kaivauskerros kaivausker-

rokselta. Erilaisten profiilien tarkka piirtäminen on tärkeää. Työn kulku selostetaan sanallisesti. Löydöt talletetaan ruuduittain ja kaivauskerroksittain. Usein myös löytöjen yksityiskohtaisempi sijaintidokumentaatio on tarpeen esim. esi-neellisiä hautauksia tutkittaessa. Kenttätyön pohjalta laadittua kaivauskertomusta sekä talteen saatua löytöaineistoa voivat käyttää aineistonaan myös myöhemmät tutkijat.

Kuva 15. Arkeologit esittävät löydöt koordinaattipiirroksissa, joissa maastoon paalutetut ruudut näkyvät. Kemijärven Jatulinsaaren kaivauksissa paljastui kodanpohja, jonka eteläosassa on liesi ja sivuseiniä lähellä paalujen(?) sijat. Kodan itäpuolella on ehkä toinen kodan paikka, pohjoisessa ja koillisessa on ulkoliesiä. Piirros Museovirasto.

Kaivauksen kestäessä otetaan usein erilaisia näytteitä myöhempää analysointia varten. Hiilinäytteet voidaan ajoittaa laboratoriossa, soista kairaamalla saatavat näytekäsitteet kertovat siitepölyillään ilmaston ja kasvillisuuden historiaa ja fosfaattinäytteillä voidaan päätellä esim. asuinpaikoilla asumisen intensiteettiä ja keskittymistä ilman varsinaisia kaivauksia.

Arkeologiset kaivaukset eivät ole itsetarkoitus, eikä niillä pyritä hankkimaan vain harvinaisia esineitä museoiden hyllyille. Arkeologille kenttätyöt ovat keino hankkia sitä aineistoa, jota tutkimalla pyritään selvittämään menneisyyden oloja ja kulttuurien kehitystä.

4 KIINTEÄT MUINAISJÄÄNNÖKSET METSÄHALLITUKSEN MAILLA

4.1 Kuka vastaa kiinteiden muinaisjäännösten suojelusta

Vastuu kiinteiden muinaisjäännösten säilymisestä on kaikilla suunnittelu- ja työnohtotehtävissä toimivilla. Alue-ekologisessa suunnittelussa tulee tarkastaa, onko toimenpidealueella kiinteitä muinaisjäännöksiä. Kaikkia kiinteitä muinaisjäännöksiä ei ole merkitty peruskarttoihin tai käytettävissä oleviin metsätaloukartoihin. Kohteiden hoidosta vastaa Museoviraston ohjauksessa se tulosalue, jonka hallitsemalla maalla muinaismuisto sijaitsee.

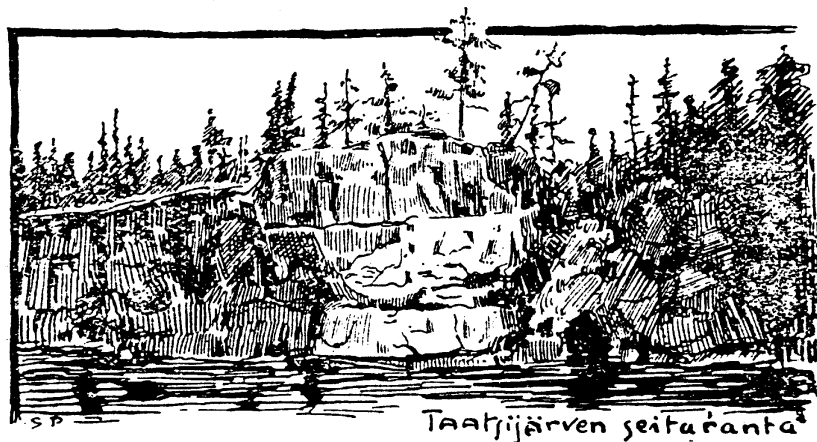

Kuva 16. Langinkosken luonnonsuojelualan taisteluhautoja ensimmäisen maailmansodan ajalta. Piirros Jari Kostet.

4.2 Mistä löytyy tietoa?

4.2.1 Kiinteät muinaisjäännökset Metsähallituksen tietokannoissa ja kartoilla

Metsähallituksen tiedot kiinteistä muinaisjäännöksistä perustuvat Museoviraston arkeologian osaston muinaisjäännösarkistoon ja rakennushistorian osaston ilmoituksiin. Kiinteät muinaisjäännökset löytyvät paikkatietojärjestelmästä, mutta etenkin historiallisten kohteiden osalta se on puutteellinen. Jokaisesta vähintään puolen hehtaarin laajuisesta kohteesta muodostetaan oma kuvio. Tätä pienemmät kiinteät muinaisjäännökset näkyvät kartalla pistemäisinä kohteina.

Kuva 17. Metsähallitus on suojellut osan kiinteistä muinaisjäännöksistä aarnialueina. Eräs näistä on Taatsin seita. Piirros Samuli Paulaharju.

Oman ryhmänsä kiinteissä muinaisjäännöksissä muodostavat hylt. Niistä on luettelo Museovirastossa. Hylkyjen, kuten muidenkin kiinteiden muinaisjäännösten, tutkimiseen tarvitaan Museoviraston lupa (Suomen merimuseo, Hylkysaari, 00570 Helsinki; puh. 09 135 4991).

4.3 Suunnittelun periaatteet

Mikäli muinaismuistoalueelle tai alueelle, jolla on syytä epäillä olevan kiinteitä muinaisjäännöksiä suunnitellaan toimenpiteitä, suunnittelussa pitää olla yhteydessä Museovirastoon tai maakunta-arkeologisiin. Hyvin usein jäännökseen liittyy laaja maanalainen osa, joka on samalla tavoin rauhoituksen piirissä kuin jäännöksen näkyväkin osa. Muinaismuistolain mukaan kiinteään muinaisjäännökseen kuuluu maa-alue, joka on tarpeen jäännöksen säilymiseksi sekä jäännöksen laadun ja merkityksen kannalta välttämättömän tilan varaamiseksi sen ympärille. Aluetta nimitetään suoja-alueeksi. Jollei kiinteän muinaisjäännöksen rajoja ole vahvistettu, katsotaan rajojen kulkevan siten, että suoja-alueen leveydeksi tulee

kaksi metriä jäännöksen näkyvissä olevista ulkoreunoista. Käytännössä vain harvalle kiinteälle muinaisjäännökselle on vahvistettu suoja-alue. Minimirajaus ei aina riitä edes jäännöksen näkyvän osan suojeluun. Erityisen arvokkaille ja uhanalaisille kohteille voidaan hakea vahvistettua suoja-aluetta. Metsähallitus on hakenut laajennetun suoja-alueen Inarijärven Ukonsaarelle ja Wrow Marian hyllylle Saaristomerellä.

Kiinteiden muinaisjäännösten rajausta käy yksinkertaisimmin siten, että tulevien vuosien toimenpidealueiden kohteet ilmoitetaan tulosalueen ympäristövastavalle. Hän ja Museoviraston edustaja tarkastavat tunnetut ja vastahavaitut kiinteiksi muinaisjäännöksiksi epäillyt kohteet hyvissä ajoin ennen toimenpiteiden alkamista. Museovirasto toimittaa kohteen rajauksen ja hoito-ohjeet kuukauden kuluessa myös kirjallisina.

Maastotöiden yhteydessä kiinteää muinaisjäännös merkitään selvästi sekä maastoon että työkarttoihin siinä laajuudessa kuin Museovirasto sen rajauksen on antanut. Työntekijöille tulee selittää rajauksen syy (= kiinteää muinaisjäännös).

4.3.1 Kiinteät muinaisjäännökset alue-ekologisessa suunnittelussa

Useimmat kiinteät muinaisjäännökset ovat niin pieniä, ettei niiden puustolla ole juuri metsätaloudellista merkitystä. Tämän vuoksi pääsääntönä on, että hakkuita ei tehdä, ellei se itse muinaisjäännöksen suojelun tai hoidon vuoksi ole tarpeen.

4.3.2 Kiinteät muinaisjäännökset kaavoituksessa

Kaavoitettavalla alueella oleva muinaisjäännös otetaan huomioon kaavan laadinnassa ja kaavasta pyydetään lausunto Museovirastolta. Mikäli kohde myydään, on tieto kiinteästä muinaisjäännöksestä saatettava ostajan tietoon, kuten muutkin rasitteet.

Mikäli kohde jostain erityisestä syystä pitää ottaa rakentamis- tai muuhun käyttöön, on Metsähallitus lain mukaan velvollinen kustantamaan ao. kohteen kaivaukset ennen kohteen rakentamista. Kohteen laajuutta on usein mahdotonta arvioida etukäteen.

4.3.3 Kiinteät muinaisjäännökset maa-aineksen otossa

Mikäli kiinteää muinaisjäännös sijaitsee maa-aineksen ottoalueella, se on rajattava toimenpiteen ulkopuolelle. Mikäli kohteen säilymistä esimerkiksi sortumisvaaran vuoksi ei voida taata, se tulee tutkia. Metsähallitus on lain mukaan velvollinen kustantamaan kohteen kaivaukset ennen kohteen tuhoamista. Tällöin on muistettava, että kohteen laajuutta on usein mahdotonta arvioida etukäteen.

Vedenalaisen maa-ainesoton suunnittelussa pitää varmistaa, ettei otto uhkaa tunnettujen muinaisjäännöshylkyjen säilymistä.

4.3.4 Kiinteät muinaisjäännökset palvelurakenteiden suunnittelussa

Luonnonsuojelu- ja retkeilyalueilla ei hävitetä kiinteitä muinaisjäännöksiä.

Palvelurakenteiden suunnittelussa on kiinnitettävä erityistä huomiota kulkureitien ja levähdyspaikkojen suunnitteluun. Useimmat kulkureitit ovat pysyneet vuosisatoja ennallaan etenkin Lapissa. Tällöin maamerkeiksi on kasattu mm. kiviä. Näitä rakenteita ei saa hävittää esim. uutta moottorikelkkauraa tehtäessä.

Levähdyspaikat vanhoilla reiteillä ovat pysyneet pitkään samoina. Vaikka on hauska ajatus pitää tulta samassa paikassa kuin esi-isämme tuhat vuotta sitten, on perusteltua rajoittaa tulenteko järjestyssäännöllä vain osoitettuihin tulipaikkoihin.

Linnakkeiden ja linnoitusten hoidon ja käytön suunnittelussa on kiinnitettävä erityistä huomiota turvallisuuteen, sillä kohteissa on usein sortumavaara. Myös toisen maailmansodan aikaisten rakenteiden kunnostamisessa ja tukemisessa tulee olla yhteydessä Museovirastoon.

Vedenalaiseen kulttuurimaisemaan voi tutustua sukelluspoluilla. Näiden suunnittelussa tulee kiinnittää erityistä huomiota turvallisuuteen ja luonnon kestävyys-teen.

4.3.5 Kiinteät muinaisjäännökset ennallistamiskohteilla

Ennallistettavissa metsä-, suo- tai vesikohteissa on otettava huomioon kiinteät muinaisjäännökset ja niiden mahdollinen tuhoutumisvaara. Jos ennallistamisalueella on kiinteitä muinaisjäännöksiä, on asiasta neuvoteltava arkeologin kanssa. Esimerkiksi metsien poltossa tuhoutuu osittain tai kokonaan humuskerros ja kuumuus vaurioittaa kivilatomuksia.

Vesitalouden muutokset voivat tuhota vanhojen myllyjen ja kulkuväylien raunioita.

4.4 Mitä kohteita hoidetaan?

Monet muinaisjäännökset, esimerkiksi seitakivet, hietamaiden asuinpaikat tai harjujen peurahautajärjestelmät, sijaitsevat maisemallisesti ja luonnonsuojelullisesti arvokkailla paikoilla, joissa laajemman maisemakokonaisuuden huomioon ottaminen on välttämätöntä.

Erityisen arvokkaille, uhanalaisille tai suosituille kohteille tehdään erillinen hoito- ja käyttösuunnitelma Museoviraston ja aluetta hallitsevan tulosalueen yhteistyönä. Tavoitteena on turvata kohteen säilyminen ja nähtävyyssarvo. Suunnitelmassa käsitellään kohteen rajauksen lisäksi sen säilymisen edellytykset, tutkimustieto, hoito, kasvillisuus, opastus ja alueen pienmaisema.

5 MUINAISJÄÄNNÖSTEN HOITO

Suunnitelmallinen muinaisjäännösten hoito aloitettiin Suomessa vasta 1980-luvulla. Laajassa mittakaavassa tehty muinaisjäännöskohteiden hoito on siten meillä vielä melko uutta, mutta toimintamallit ja -menetelmät ovat viime vuosien aikana kehittyneet voimakkaasti.

5.1 Hoidon perusteet

Muinaisjäännösten hoidon tarkoituksena on tehdä kohde helpommin havaittavaksi. Tällöin siihen on mahdollista tutustua ja sen suojeleminen helpottuu, vahvistuu ja varmistuu. Kiinteät muinaisjäännökset ja niiden ympäristöt ovat keskenään hyvin erilaisia. Tästä syystä yleisohjeet kohteiden hoitamiseksi jäävät pakosta varsin pinnallisiksi. Periaatteessa jokaiselle muinaisjäännökselle olisikin laadittava oma hoito- (ja käyttö)suunnitelma, mutta se on käytännössä mahdotonta.

Hoitotoimenpiteiden lähtökohtana on muinaisjäännöksen ja sen ympäristön vuorovaikutus. Hoidossa huomiota kiinnitetään kokonaisuuteen, johon muinaisjäännöksen lisäksi kuuluvat muut ihmisen toiminnan jäljet luonnossa ja lähiympäristössä. Hoitotoimenpiteiden jälkeenkin muinaisjäännös sulautuu ympäröivään maisemaan, eikä alueen metsäkuvan muuttamiseen ole yleensä syytä pyrkiä.

Muinaisjäännösalueen hoidosta ja tehdyistä hoitotoimenpiteistä raportoidaan Museovirastolle ja luonnonsuojelun tulostoinnolle. Raporttien perusteella seurataan hoitotilannetta ja hoidon vaikutuksia. Hoitoseurantalomake on liitteenä 1.

5.2 Hoidon suunnittelu

Muinaisjäännösalueiden hoidon suunnittelu perustuu muinaisjäännöksen ja sen lähiympäristön kuntoon ja toisaalta alueen tunnettuun käyttöhistoriaan. Suunnittelussa päätetään tavoitteet ja menetelmät niiden saavuttamiseksi. Tavoitteet saattavat vaihdella pelkästä alueen kasvillisuuden raivaamisesta siihen, että muinaisjäännöksestä muodostetaan yleinen nähtävyysskohde. Siten tavoitteet määrittävät hoidon luonteen.

Kiinteän muinaisjäännösten hoidon suunnitteluun vaikuttaa kaksi perusasiaa:

1) Muinaisjäännöstyyppi

Muinaisjäännökset voidaan hoidon kannalta jakaa karkeasti niihin muinaisjäännöksiin, joissa on maan pinnalle näkyviä rakenteita (asuinkuopat, erilaiset röykkiöt, vallitukset jne) ja toisaalta niihin, joissa näitä ei ole (useimmat asuinpaikat).

2) Metsätyyppi ja kasvillisuus

Erilaisissa kasvillisuusympäristöissä hoidon vaatima työpanos vaihtelee. Karussa kangasmetsässä hoito voidaan yleensä tehdä vähäisin toimenpitein, kun taas rehevällä metsäalueella hoito vaatii pitkäjänteistä ja usein toistuvaa työskentelyä.

Hoitotoimenpiteet muinaisjäännösalueella muuttavat aina ympäristöä. Hoitotoimenpiteitä suunniteltaessa tarkastellaan, onko alueella vielä havaittavissa vanhaa kulttuurimaisemaa (haka, keto, metsäniitty, pihapiiri tms.), jotain erikoista luonnonympäristöä (lehto, jyrkänteen alusmetsä tms.) vai onko alue normaalia metsämaastoa. Jälkimmäisessä tapauksessa hoidon tavoitteeksi voidaan asettaa muinaisjäännöksen esille raivaaminen.

Mikäli muinaisjäännös sijaitsee alueella, jolla joko ihmisen kulttuurivaikutus on vielä selvästi havaittavissa tai luonnonympäristössä on poikkeavia ja säilyttämisen arvoisia tekijöitä, kannattaa niitä yleensä suosia. Tällaisia ympäristöjä ovat esim. vanhat hakamaat ja niityt, jotka monin paikoin ovat häviämässä ja umpeenkasvamassa maatalouden muutosten vuoksi tai lehtoalueet, jotka ilman hoitoa helposti kuusettuvat kasvillisuuden luonnollisen kehityksen seurauksena.

Kulttuurivaikutteisilla alueilla kasvilajisto on usein omaleimainen ja monipuolinen. Arkeologiselta kannalta mielenkiintoisimpia kasveja ovat ns. muinaistulokkaat eli arkeofyytit, jotka monesti ovat kasvaneet samalla kasvupaikalla jo esihistorialliselta ajalta lähtien. Hoitotoimenpiteitä suunniteltaessa onkin otettava huomioon eri kasvien vaatimat kasvuolosuhteet ja päätettävä lajien suosimisesta tai ei-toivottujen lajien kasvuolosuhteiden heikentämisestä.

Hoitotöiden seurauksena ei muinaisjäännösalueesta saa syntyä yleismaisemaan sopimatonta aluetta.

5.3 Hoitotoimien periaatteita

Muinaisjäännösalueen hoito on pyrittävä suunnittelemaan yhteistyössä arkeologin kanssa. Mikäli tämä ei käy päinsä ja hoitotoimiin ryhdytään, on pidettävä mielessä kaksi pääperiaatetta:

- 1) Muinaisjäännösalueella tai sen suoja-alueella ei koskaan saa tehdä sellaisia hoitotoimia, joissa jollakin tavalla vahingoitetaan tai rikotaan maan pintaa (esim. ojitus, kulotus, maanmuokkaus jne.)
- 2) Puustoon tai muuhun alueen kasvillisuuteen kohdistuvia toimia voidaan yleensä toteuttaa metsänhoidon periaatteita noudattaen.

Muinaisjäännösalueiden perushoitoa on vesakon poisto ja puuston harvennus. Rakenteiden päällä tai niiden välittömässä läheisyydessä (n. 1–2 metriä) kasvavat puut ja puun taimet on syytä poistaa. Puiden juuristo vahingoittaa jäännöstä ja varsinkin tuulenkaadot saattavat rikkoa rakenteita pahastikin.

Mikäli pienialaista muinaisjäännöstä (esim. yksittäinen röykkiö tai pieni röykkiöryhmä) ympäröivä metsä uudistetaan avohakkuulla, muinaisjäännösalueen ympärille jätetään säästöpuuryhmä. Tässäkin tapauksessa rakenteissa kasvavat puut tulee poistaa.

Muinaisjäännösalueella suositetaan monilajista puustoa, joka on kunkin kohteen metsätyypille luonteenomainen. Usein kuitenkin kuusta poistetaan ja mäntyä suositetaan mäntymetsän paremman alanäkyvyyden vuoksi. Lehtipuuden tuottama lehtijäte on joillakin kohteilla ongelma, sillä se peittää nopeasti muinaisjäännöksen näkyvät rakenteet. Erikoisalueilla – kuten lehdoissa tai luonnonsuojelualueilla – toimittaessa hoitotoimilla pyritään tukemaan myös kohteen luonnonarvoja.

Vesakko torjutaan mekaanisesti. Torjunta-aineiden käyttö on pääsääntöisesti kielletty. Samoin tulee välttää muitakin toimenpiteitä, jotka voivat hävittää alueella mahdollisesti kasvavat arkeofyytit tai harvinaiset kasvilajit. Alueella pesivien lintujen tai aluetta elinympäristönään hyödyntävien muiden eläinlajien elinmahdollisuudet pyritään säilyttämään.

Hakkuun tai vesakonraivauksen jälkeen hakkuutähteet kerätään pois sekä muinaisjäännösalueelta että sinne johtavilta poluilta. Oksajätteen polttaminen tai hakettaminen ei ole mahdollista muinaisjäännös- tai suoja-alueella, sillä poltosta voi jäädä maan pinnan alle merkkejä, jotka häiritsevät alueella mahdollisesti myöhemmin tehtävää arkeologista tutkimusta. Samasta syystä myös lannoitus on kielletty; se mm. vääristää arkeologista fosforianalyysiä.

Harvennusta suunniteltaessa on varottava lisäämästä myrskytuhojen riskiä. Hakkuutyöt muinaisjäännösalueella olisi suositeltavinta tehdä metsurityönä ja talvisaikaan. Ajourat suunnitellaan mahdollisimman hyvin maastoon sopeutuviksi, muinaisjäännöksen välittömässä läheisyydessä ajamista vältetään ja rakenteiden

yli ajamista ei sallita, vaikka maa olisi roudassa ja lumen peittämänä. Laaja-alaisilla kohteilla tämä saattaa edellyttää vinssin käyttöä. Puunkorjuussa käytetään mahdollisimman kevytrakenteista kalustoa, jotta vältetään syviltä ajoraiteilta. Myös hevoskuljetusta on menestyksellisesti kokeiltu erityisen herkillä alueilla ja vaikeassa maastossa. Puutavaran väliaikainenkin varastointi tulee järjestää etäälle muinaisjäännöksestä ja puupinot tulee kuljettaa pois mahdollisimman pian hakkuun jälkeen.

Muinaisjäännösalue vaatii jatkuvaa hoitoa perusraivauksen jälkeen. Hoidon tapa riippuu alueesta. Laiduntaminen on useasti suositeltavaa. Myös säännöllinen niitto ja vesakoitumisen estäminen pitävät monet alueista kunnossa.

5.4 Muinaisjäännösalueen käyttö ja jatkohoito

Lähes kaikki muinaisjäännösalueet vaativat vuosittain toistuvaa hoitoa riippumatta siitä, ovatko ne nähtävyyshkohteita vai sijaitsevatko ne esimerkiksi liikkumiselta rajoitetulla luonnonsuojelualueella. Kävijöihin on varauduttava ottamalla huomioon kohteen kulumisherkkyyks, mahdollinen ilkivalta, roskaantuminen jne. Merkittävimmille kohteille on syytä järjestää opastus. Muinaisjäännösalueen käyttöä varten voidaan tarvittaessa tehdä käyttösuunnitelma.

Muinaisjäännösalueen hoitoa ja kunnostusta suunniteltaessa on muistettava, että kerran aloitettua hoitoa tulee jatkaa säännöllisesti. Mikäli kohteen jatkuvan hoidon järjestämiseen ei ole resursseja, hoitotöitä ei kannata edes aloittaa.

6 LISÄTIETOJA

6.1 Yhteyshenkilöt

Kaikissa muinaisjäännöksiin liittyvissä asioissa tulee mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ottaa yhteyttä Museovirastoon.

Museovirasto
PL 913
00101 Helsinki

Esihistoriallisista kiinteistä muinaisjäännöksistä vastaa arkeologian osasto, puh. (09) 40 501. Historiallisen ajan kiinteistä muinaisjäännöksistä vastaa rakennushistorian osasto.

Muinaisjäännösten hoidosta Suomessa vastaa Museoviraston muinaisjäännösten hoitoyksikkö. Hoitoyksikkö antaa ohjeita ja neuvoja hoitosuunnitelman laatimisessa ja käytännön hoitotyössä. Yksikkö on jaettu viiteen alueelliseen toimipisteseen, jotka toimivat Helsingissä, Kouvolassa, Porissa, Tampereella ja Turussa. Tarvittaessa hoitoyksikön tutkijat kuitenkin toimivat koko maassa.

Helsingin toimipiste
 Museovirasto
 PL 913, 0100 HELSINKI
 Puh. (09) 405 01

Porin toimipiste
 Hallituskatu 11
 28100 PORI
 Puh. (02) 621 1069

Turun toimipiste
 PL 286
 20101 TURKU
 Puh. (02) 262 0259

Kouvolan toimipiste
 Paraatikenttä 5
 45130 KOUVOLA
 Puh. (05) 311 0214

Tampereen toimipiste
 Veturiaukio 4
 33100 TAMPERE
 Puh. (03) 212 4185

Aina ajantasaiset yhteystiedot Museovirastoon löytyvät myös Museoviraston kotisivulta osoitteesta

<http://www.nba.fi>

Lisäksi seuraavissa maakuntamuseoissa toimii arkeologeja:

Kainuun Museo
 Asemakatu 4
 87100 KAJAANI
 Puh. (08) 615 5407

Satakunnan Museo
 Hallituskatu 11
 28100 PORI
 Puh. (02) 621 1078

Keski-Suomen museo
 PL 634
 40101 JYVÄSKYLÄ
 Puh. (014) 624 928

Savonlinnan maakuntamuseo
 Riihisaari
 57130 SAVONLINNA
 Puh. (015) 571 4713

Kymenlaakson maakuntamuseo
 Kotkankatu 13
 48100 KOTKA
 Puh. (05) 234 4433

Tampereen museot
 PL 487
 33101 TAMPERE
 Puh. (03) 3146 6842

Lapin maakuntamuseo
 Pohjoisranta 4
 96200 ROVANIEMI
 Puh. (016) 322 2482

Turun maakuntamuseo
 PL 286
 20101 TURKU
 Puh. (02) 262 0111

Pohjanmaan museo
 PL 3
 65101 VAASA
 Puh. (06) 325 3800

KIRJALLISUUTTA

- Arponen, A. 1993: Inarin hautuumaasaaret. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A 16. 38 s.
- Edgren, T. 1984: Suomen historia I. Kivikausi. – Weilin + Göös, Espoo.
- 1992: Finlands historia I. Den förhistoriska tiden. – Schild, Esbo.
- , Moisanen, J. & Taskinen, H. 1995 (toim.): Suomen hoidetut muinaisjäänökset – Vårdade fornlämningar i Finland. – Museovirasto, Helsinki. 98 s.
- Gardberg, C. J. & Dahl, K. 1991: Kuninkaantie Turusta Viipuriin. – Otava, Helsinki. 141 s.
- Grahn, T. 1990 (toim.): Vastassa Ruotsi. Kaakkois-Suomen linnoitukset. – Museovirasto, Helsinki. 48 s.
- Grönhagen, J. & Konttinen, H. 1988: Tietoa syvyyksistä. Hylkytutkimuksen opas. – Teredo navalis, Helsinki. 153 s.
- Halttunen, H. 1990: Sotahistoriallisten muistomerkkien suojelu muinaismuistolain näkökulmasta. – Kainuun museo. Tiedotteita 2/1990.
- Heikkilä, K., Borg, P. & Tarvainen, A. 1996: Ketojen ja niittyjen hoito-opas. – Suomen Luonnon suojelun tuki. Helsinki. 49 s.
- Haegström, C.-A., Heikkilä, T., Peiponen, J. & Vuokko, S. 1995: Toukohärkä ja kultasiipi: niityt ja niiden hoito. – Otava, Helsinki. 160 s.
- Huurre, M. 1983: Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin historia I. Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin esihistoria. – Pohjois-Pohjanmaan maakuntaliitto, Lapin maakuntaliitto, Kuusamo. 532 s.
- 1986: Kainuun historia 1. Esihistoria. – Kainuun maakuntaliitto, Kajaani. 696 s.
- 1995: 9000 vuotta Suomen esihistoriaa, 5. uud. p. – Otava, Helsinki. 271 s.
- 2001: Kivikauden Suomi. 2. p. – Otava, Helsinki. 361 s.
- Itkonen, T. I. 1948: Suomen lappalaiset vuoteen 1945. WSOY, Porvoo. 589 + 629 s.
- Kalliotaidetta – tutkimusta ja tulkintaa. 1990. Hällristningar – forskning och tolkning. Turun maakuntamuseon raprtteja 11. Suomen antropologisen seuran julkaisuja 1. Åbo landskapsmuseum raport 11. Finlands antropologiska sällskaps publikationer 1.

- Kauhanen, O. 1994: Ulko-Tammio – jatkosodan linnake. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A 34. 81 s.
- Kivikäs, P. 1995: Kalliomaalaukset – muinainen kuva-arkisto. – Atena Kustannus, Jyväskylä. 336 s.
- Korhonen, T. 1990 (toim.): Enontekiön Lätäsenon saksalaisten asemien (Strumböck-Stellung) entistäminen 1987–89. – Museoviraston rakennushistorian osaston Raportti N:o 2.
- 1993: Vesimyllyt – historia, rakenne, käyttö ja kunnostus erityisesti kainuulaisen myllyperinteen valossa. – Kainuun museon julkaisu. Kainuun museo & Museovirasto.
- Kulturmiljövård i skogen. 1992. – Skogstyrelssen, Jönköping. 259 s.
- Laine, S. 1996: Ensimmäisen maailmansodan aikainen maalinnoitus Helsingissä. Hoito-ohje. – Helsingin kaupungin rakennusviraston julkaisuja 1996:4.
- Lehtinen, L. 1989: Opas Etelä-Savon esihistoriaan. – Savonlinnan maakuntamuseo, Savonlinna. 141 s..
- Lehtosalo-Hilander, P.-L. 1984: Suomen historia I. Keski- ja myöhäis-rautakausi. – Weilin + Göös, Espoo. 407 s.
- Länsivaara, I. 1994: Salpa-asema, sodan monumentti. – Puolustusvoimien koulutuksen kehittämiskeskus, Helsinki. 97 s.
- Maakuntaliittojen muinaisjäänne- ja luettelot
- Masonen, J. 1989: Hämeen härkätie. Synty ja varhaisvaiheet. Varhainen maaliikenne arkeologisena sekä historiallisena tutkimuskohteena. – Tiemuseon julkaisuja 4.
- Moisanen, J. & Taskinen, H. 1997: Kiinteät muinaisjännökset kulttuurimaisemassa. Stationary ancient relics in cultural landscape. – Teoksessa: Luostarinen, M. & Yli-Viikari, A. (toim.), Maaseudun kulttuurimaisemat. S. 55–58.
- Muurimäki, E. 1992: Sukupolvien ketju – Sisämaan esihistoriaa. – Saarijärven museon julkaisu 3.
- Mäkivuoti, M. 1994: Perämeren kansallispuiston kiinteät muinaisjännökset. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A 23. 38 s.
- Palviainen, S. 1998: Syrjäinen maaseutu ja ympäristöhoitotyöt. – Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja.

- Paulaharju, S. 1935: Sompio. Luiron korprien vanhaa elämää. – WSOY, Porvoo. 333 s.
- Paulaharju, S. 1958: Kainuun mailta. Kansantietoutta Kajaanin kulmilta. – WSOY, Porvoo. 274 S.
- Paulaharju, S. 1965: Taka-Lappia. – WSOY, Porvoo. 277 s.
- Postila, T. 1997: Schutzwall – sodanaikainen puolustusasema Urho Kekkosen kansallispuistossa. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A 71. 36 s.
- Purhonen, P. (toim.) 2001: Maiseman muisti. Valtakunnallisesti merkittävät muinaisjäänneökset. – Museovirasto, Helsinki. 321 s.
- Roudasmaa, S. 1990: Toiseen maailmansotaan liittyvä linnoitustoiminta Suomessa. – Kainuun museon tiedotteita 2/1999.
- Salo, U. 1984: Suomen historia I. Pronssikausi ja rautakauden alku. – Weilin + Göös, Espoo. 407 s.
- Suominen, J. & Hämet-Ahti, L. 1993: Kasvistomme muinaistulokkaat: tulkintaa ja perustelua. – HY, Luonnontieteellinen keskusmuseo, Kasvimuseo, Helsinki. 90 s.
- Tiitinen, T. 1999 (toim.): Hiidenkiuas ja tulikukka. Opas arkeologisen kulttuuriperinnön hoitoon. – Museovirasto, Helsinki. 135 s.
- Tuovinen, T. 2000: Ulkosaariston arkeologiaa. Saaristomeren kansallispuiston yhteistoiminta-alueen inventointi 1994–1997. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A 122. 113 s.
- Vilkuna, J. 1992: Suomalaiset vainajien karsikot ja ristipuut. Kansatieteellinen tapatutkimus. – Kansatieteellinen arkisto 39. Suomen Muinaismuistoyhdistys, Helsinki. 210 s.

HOIDON SEURANTA KIINTEÄ MUINAISJÄÄNNÖS

Päiväys

TUNNISTETIEDOT

Kunta		Intentointinro	
Kohteen nimi		Peruskartta	
Mj-tunnus			X =
Kiinteistötunnus			Y =

HOITOTOIMENPITEET

Muinaisjäännösalue

Suoja-alue

Avohakkuu			
– tukkipuun määrä			
– massapuun määrä			
Kasvatushakkuu			
– tukkipuun määrä			
– massapuun määrä			
Vesakontorjunta, ajankohta			
– mekaaninen			
– kemiallinen/käsittelyaine			
Yleissiivous, ajankohta			
Niitto, ajankohta			
Kylvö			
– mitä kylvetty			
Laidunnus, kuinka kauan laidunnettu			
– laidunnuseläin			
Kulkuväylien teko			
Opastusten teko, kiinteä maastomerkintä			
Muuta, ks. liite			

Alueelle on ajettu koneilla			
– ajankohta			
– käytetty kone			
Raivausjätteet on siirretty pois alueelta			
Raivausjätteet on hävitetty alueella			
– polttamalla alustan päällä			
– hakettamalla			
– muulla tavoin, miten			

HOIDON VAIKUTUS**Muinaisjäännösalue**
ennen jälkeen**Suoja-alue**
ennen jälkeen

Avoimuus

täysin avoin

puolivarjoisa

sulkeutunut

Alueen yleisilme

pihapiiri

pelto

laidun

niitty

aukio

metsä

Hoitotyöhön käytetyt henkilötyöpäivät			
--	--	--	--

Lisätiedot ja huomautukset

Selostus jätetty

 Paikka

 Allekirjoitus ja nimenselvennys

Lähetä lomake osoitteeseen: Museovirasto, Arkeologian osasto, PL 913, 00101 Helsinki

ISSN 1235-8983
ISBN 952-446-358-X (nidottu)
ISBN 952-446-359-8 (www.metsa.fi/pdf/luo/b64.pdf)

Julkaisuja voi tilata osoitteella:

Metsähallitus
Asiakaspalvelut
PL 36, 99801 IVALO
natureinfo@metsa.fi
www.metsa.fi/luo/tuotteet

Puhelintiedustelut: 0205 64 7702

Hinta 10 euroa

3. uud. painos
250 kpl
Edita Prima Oy
Helsinki 2002